БОРБЕ БРИГАДЕ V САСТАВУ 36. ВОЈВОБАНСКЕ ДИВИЗИЈЕ ДО ПРЕЛАСКА ДРИНЕ

У првој половини 1944. године снаге антихитлеровсне ноалиције забележиле су нове крупне победе: Амерична пацифичка флота је до средине фебруара заузелд све важније отоке Маршалових острва – Маџуро, Каваџалин и Ениветок, а 29. фебруара њене снаге су се искрцале на Адмиралска острва и Грин Ајлендс. Тиме је био отворен пут даљем продирању дуж обале Нове Гвинеје, тако да су савезничке снаге до краја јула овладале њеном читавом северном обалом.

На јужноевропском ратишту, након искрцавања код Анција (22. Јануара 1944) и дуготрајних борби за овај мостобран, дуготрајних и тешких борби за Касино, као и споријег продирања дуж Апенинског полуострва, савезничке снаге су, 4. јуна, ушле у Рим.

Од јануара до маја 1944. године, свих пет совјетских фронтова продрло је 250–400 км на запад и уништило око 22 нелријатељске дивизије, док су многе друге претрпеле губитке. Лево крило Црвене армије избило је на западне границе Совјетског савеза.

И на мору и у ваздуху Немци трпе губитке. Од почетка до половине 1944. године, савезници су потпуно овладали Атлантиком. Тежиште дејства у Средоземљу померено је ближе Апенинском и Балканском полуострву. До средине године Немци су изгубили 13 од 19 подморница, колико су имали у Средоземљу. За уништење немачке противваздушне одбране, саобраћаја, фабрика и градских насеља, посебно у зони инвазије (Нормандија), савезници су ангажовали 4500 тешких бомбардера.

Порази на фронтовима непосредно су се одразили на односе унутар фашистичког блока. Италија је капитулирала (б.

септембра 1943.), Шпанија је прогласила строгу неутралност (3. фебруара 1944.), Финска у фебруару испитује совјетске услове о миру, влада Хортијеве Мађарске покушава да са западним савезницима ступи у преговоре за склапање сепаратног мира, а Антунескуова Румунија тражи од Немачке да отпочне преговоре са западним савезницима. Међутим, Немачка је решена да иде до краја и одлучно наставља ратне операције. Свој утицај у сателитским земљама фашистичке коалиције, Немачка обезбеђује њиховом окупацијом (Италија и Мађарска) или тоталном контролом.

На југословенском ратишту, у зимским операцијама 1943/1944. године, ноје су праћене пустошењима и масовним терором над цивилним становништвом, Немци нису постигли жељене резултате. Јединице НОВЈ су преузимале иницијагиву, нападале и заузимале онупаторсно-нвислиншка упоришта и проширивале слободну територију, а ударима по важнијим комуникацијама, онемогућавале или знатно отежавале саобраћај непријатеља. Ударна група дивизија (2. пролетерска и 5. ударна дивизија), средином марта 1944. године, извршила је продор у Србију, а у априлу је Врховни штаб НОВ и ПОЈ наредио Штабу 3. корпуса да у Србију упути још две дивизије (16. војвођанску и 17. босанску дивизију). Почетком априла НОВЈ је имала 121 бригаду (35 дивизија и 11 корпуса) и преко 100 партизанских одреда. Тада су се у Југославији налазиле 23 немачке, мађарске и бугарске дивизије и веће квислиншке снаге. Немци су 25. м(аја извршили безуспешан ваздушни десант на седиште Врховног штаба у Дрвару. Борбе вођене у овој операцији захватиле су већи део територије западне Босне и део Хрватске. У исто време, немачке и бугарске окупационе снаге изводиле су пролетњу офанзиву против јединица НОВ и ПОЈ у Македонији. Борбе су вођене и на свим ост,алим подручјима Југославије. У међувремену, преко отока Виса, ојачана је раније успостављена веза са савезницима у јужној Италији где је НОВЈ имала своје базе.[1]

С обзиром да је предстојало упућивање две дивизије у Србију, Штаб 3. корпуса је почетком марта реорганизовао своје јединице – 3. марта формирана је 36. војвођанска дивизија, а 10. марта и 38. дивизија. Тако је Штаб корпуса под својом командом сада имао 5 дивизија, од којих у оператив-

[1] ВЕ стр. 419, 426, 428, 430, 431, 435 и 437

ном смиолу и две војвођ,ансне. Након реорганизације и формирања нових јединица, Штаб корпуса је наредио дивизијама и одредима да на својим оперативним подручјима развију што живљу политичку и борбену активност – да и даље разбијају четнике и усташку милицију (зелени кадар), успостављају и учвршћују органе народне власти, врше попуну јединица, организационо и борбено учвршћују новоформиране јединице. Посебна пажња посвећена је операцијској основици за продор у Србију, коју је припремала 17. дивизија контролишући долину средњег тока Дрине, уништавајући четнике и усташке групе и успостављајући народну власт на просторији Сребреница – Скелани – Братунац – Дрињача – Нова Касаба. Крајем марта је у два маха разбила четнике код Пећи и Братунца, који су из Србије прешли у Боону, а њена 15. бригада је 17. марта на Деветаку одбила напад 500 немачких војника и четника са правца Сокоца и Рогатице.

У то време, 27. дивизија је помереиа на иросторију Калиновик — Фоча, где је 11. марта сменила 5. дивизију која је отишла за Санџак ради продора у Србију. Дивизија је имала задатак да дејствује у захвату железничке пруге Сарајево — Вишеград, да омета саобраћај и одржава везу са 29. дивизијом (Калиновик — Невесиње) и са јединицама 2. корпуса у Санџаку. У току марта и априла она је водила тешке борбе са четницима и деловима 7. СС дивизије, али се, због слабе исхране и недостатка муниције, 29. априла, преко Трескавице, вратила на Романију.

На Мајевици, у Семберији, Посавини и на Требави задржане су 16, 36. и 38. дивизија. Имале су задатак да ове просторије чисте од четника, зеленокадроваца и усташа, ометају саобраћај непријатељу на правцима Добој – Тузла, Брчко – Тузла и Зворник – Тузла и да одржавају везу са јединицама НОВЈ у Срему. Оне ће у наредном периоду водити тешке борбе са јединицама 13. СС дивизије које су имале задатак да овладају Семберијом, Посавином и Мајевицом, обезбеде привредну експлоатацију овог региона и мобилизацију новог људства за попуну те дивизије, и да по сваку цену спрече продор јединица НОВЈ преко Дрине у Србију.[2]

[2] Ослободилачки рат књ. 2, стр. 195—198; Зборник 1У/23, док. 165, стр. 582 и 583.

Крајем фебруара и почетком м,арта на територији источне Босне, северно од пута Зворник – Тузла и пруге Тузла – Добој, налазиле су се следеће непријатељске јединице: У Тузли – 5. и 8. ловачка пуковнија, артиљеријски пук, 500 уст«ша и око 400 гестаповаца (наоружаних с,а око 25 топова, 60 Јтаких и тешких митраљеза – без шарца, 80 минобацача; ос т«ло су биле пушке и аутомати); Брчко – око 1500 непријатељских војника с,а 5 тенкова и 3 борних кола; Лукавац – око 40 зеленокадроваца и 12 жандарма; Добошница – нешто звленог кадра; Миричина – 40 зеленокадроваца са 2 пушкомитраљеза; Пурачић – око 150 зеленокадроваца са 5 пушко- траљеза; Грачаница – 80 домобрана и око 60 легионара; Зворник – 1200 белогардејаца, зеленокадроваца, легионзра и четникв; на сектору Челопек, Козлук, Прав. Скочић и Кисељак – Подрињска четничка бригада и на сектору Сапна, Коздук и Зворник – зелени кадар. Поред тога, почетком и средин«м м(арта, из југозападног Срема, у источну Босну пребацила се и 13. СС легионарска „Ханџар" дивизија, састава 27. и 28. брдеки ловачки пук, 13. артиљеријски пук, 5 самосталних батаљона и неколико самосталних чета – укупно око 19J00 људи. Борачки оастав ове дивизије чинили су Муслим#ни из источне Босне и Херцеговине, Албанци и усташе, а командни састав чинили су Немци. Од осталих јединица, између осталог, разликовали су се по одећи – на глави су носиди зелене фесове.[3]

БРИГАДА У ОДБРАНИ МАЈЕВИЦЕ

Нова, 36. војвођднска дивизија формирана је 3. марта 1944. године у Бјелој од 3, 5. и б^ војвођанске бригаде које су извшле из састава 16. дивизије. Шеста бригада је, сем једног батаљона, и даље остала у Срему под командом Главног штвба Војводине. 3,а команданта Дивизије постављен је Марко Пврич ин КамењарТ до тада командант 1. војвођанске бригаде; за заменика команданта – Душан Вукасовић Диоген, до тада командант 3. војвођанске бригаде; за политичког комесара – Штефан Митровић, до тада политички комесар 16.

Зборник 1У/23, док. 2, стр. 12—20 и док. 29, стр. 114—115.

дивизије; за начелника штаба Антон Кулунџић и за референта санитета др Станојка Ђурић.[4] Не рачунајући 6. бригаду, јединице 36. дивизије у источној Босни имале су 2.086 бораца наоружаних са 1321 пушком, 6 тешких митраљеза, 2 шарца и 27 пушкомитраљеза, 16 аутомата, 68 пиштоља, 4 противтенковске пушке, 2 лака и 2 тешка минобацача и 1 противтенковским топом.[5] Формирањем 36. дивизије привремено је формиран и Оперативни штаб 16. и 36. дивизије, на челу са Данилом Лекићем, командантом 16. дивизије.

Првих дана марта 5. војвођанска бригада по наређењу 16. дивизије чиоти просторију Г. Чађавица – Забрђе од четника, а затим се пребацује на просторију Д. Буковица – Вршани – Црњелово где затвара правац Брчко – Брезово Поље – Бијељина, контролише р. Саву и обезбеђује пребацивање наших јединица из Срема у источну Босну (4. и 6. бригада су тада водиле борбе са јединицама 13. СС дивизије). У момемту формирања 36. дивизије, 3. војвођанска бригада налазила се у рејону Брњик – Ратковићи – Челић – Брусница, где је затварала правац Брчко – Тузла преко Пукиша и Чели^ ћа. Међутим, Штаб 36. дивизије, одмах по формирању, а по захтеву Оперативног штаба, наређује 5. бригади да се 4. марта 1944. године пребаци на просторију Теочак – Лазе одакле је 6. марта, заједно са 1. и 2. бригадом 16. дивизије, учествовала у нападу на четничку групацију јачине од 1000 – 1500 четника у рејону Козлук – Шепак – Кисељак. Вођене су углавном мање борбе у којима је око 20 четника избачено из строја, док су се главне снаге четника извукле у Зворник. Након формирања 4. батаљона, 5. бригада је 8. марта напустила ову просторију и заузела распоред у рејону Богутово Село – Угљевик.[6]

По наређењу Штаба 36. дивизије, 3. војвођанска бригада је 4. марта, посела просторију Тутњевац – Бабетино Брдо – Д. Забрђе: 1. батаљон у с. Тутњевац, заселак Крстић; 2. батаљон у с. Тутњевац, заселак Ђокићи; 3. батаљон у с. Д.

[4] Зборник 1У/23, док. 2, стр. 12—20 и д#к. 29, стр. 114—115.
[5] Зборник 1У/23, док. 85, стр. 338 и док. 86, стр. 343 (са стањем од 2. марта).
[6] Исто, док. 29, стр. 114, док. 40, стр. 149 и 150, док. 85, стр. 339 и док. 86, стр. 343—347; П. Грујић, н.д. стр. 140—142.

Забрђе; 4. батаљон у с. Бабетино Брдо; Штаб бригаде у с. Тутњевац, заселан Ланићи; интендантура нод 3. батаљона, а санитет нод 1. батаљона. На овој просторији бригада остаје до 11. марта. У тону тих седам дана није имала суноба са непријатељем, сем 10. марта нада се патрола 4. батаљона у с. Мртвице сукобила са оно 30 домобрана и четнина. Штаб 4. батаљона је брзо реаговао и упутио једну чету која је одмах и без жртава протерала ову непријатељску групу. Истог дана четници су изненада напали и патролу која је спроводила материјал за Бијељину. Том приликом је један борац погинуо и један нестао.[7]

Штаб бригаде, штабови батаљона и команде чета, искористили су задржавање на наведеној просторији за одмор и сређивање јединица, и њихову војно-политичку припрему за предстојеће окрш,аје који су били на помолу. Тих дана дошло је и до организацион1их и кадровеких промена. У с. Тутњезцу, 6. марта, формиран је и 5. батаљон бригаде, тако да је (након 29 новопримљених добровољаца, и 11 упућених у прекоманду) 7. марта имала 1113 бораца, од чега 93 другарице. Од наоружања имала је: 720 пушака, 15 пушкомитраљеза, 2 шарца, 2 тешка митраљеза, 8 аутом,ата, 33 пиштоља, 1 тешки и 2 лака минобацача, 1 противтенковски топ и 2 противтенковске пушке, и била снабдевена са 73 офанзивне и 102 дефанзивне бомбе; затим, 24.140 пушчаних и митраљеских метака, 1255 метака за аутомате и пиштоље и 11 мина за тешки бацач. Сем тога, имала је 106 товарних и 40 јахаћих коња.[8]

Пошто је Душан Вукасовић Диоген постављен за заменика команданта дивизије, на упражњено место команданта бригаде поставЂен је Ђорђе Бикицки Рojнии.[8a] У том тренутку дужност политичког комесара бригаде вршио је Сулејман Омеровић Цар, заменик политичког комесара Буде Поповић, заменика команданта бригаде Жика Стојшић, начелника штаба Хасан Ковачевић, руководиоца политодела Стјепан Дебељак Бил, руководиоца СКОЈ-а Ранка Божовић, обавештајног

[7] Исто, док. 85, стр. 340 и 341.
[8] Исто.
[8a] Борђе Бикицки Рojиик изјаснивши се за информбиро разишао се са СКЈ и постао издајник наших народа. Због своје непријатељске активности више пута је кажњаван.

официра Штеца, интенданта бригаде Лала Мишковић и референта санитета Вера Дуран Црна.

Почетком марта непријатељ је предузео офанзиву у југозападном делу Срема, да уништи наше снаге у том рејону. Међутим, маневром наше јединице су избегле удар – 4. војвођанска бригада се са једним батаљоном 6. војвођанске бригаде, 2. сремским одредом, Главним штабом Војводине и већим бројем избеглог народа, 9. марта 1944. пребацила у источну Босну, док су се осталм батаљони 6, бригаде вратили у Фрушку гору. Јединице 13. СС дивизије избиле су на р. Саву. Било је логично очекивати преношење офанзивних дејстава и на Семберију и Мајевицу. Због тога, 10. марта 1944. штабови 16. и 36. дивизије доносе одлуку о поседању нових положаја ради одбране Семберије и Мајевице – 16. дивизија за твара правац Брчко – Бијељина и Рача – Бијељина, а 36. Дивизија Брчко – Тузла и правце западно од цесте Брчко – Тузла, као и правац Тузла – Брчко. По заповести Штаба 36. дивизије бр. 2 од 11. марта, 5. војвођанска бригада је напустила рејон Богутово Село – Угљевик и посела просторију Навиоци – Хумци, ради обезбеђења правца Тузла – Брчко и извиђања терена према Тузли, Добоју и Грачаници. По истој заповести 3. бригада је извршила покрет и посела просторију Вражићи, Зовик, Велино Село, Рахићи, са распоредом: 1. батаљон у рејону с. Вражићи; 2. батаљон у рејону Г. Зовик и једном четом у Д. Зовику; 3. батаљон такође у Вражиће, с тим што је једну чету поставио у Велино Село где се налазила и интендантура бригаде; 4. и 5. батаљон у рејону Г. Рахићи. Штаб бригаде са санитетом сместио се у с. Зовик Калајџије. До 14. марта није било значајних промена.[9]

Међутим, 14. марта 1944, након дуже артиљеријске и минобацачке припреме, 27. пук 13. СС дивизије је, око 7 часова, форсирао Саву у рејону Босанске Раче и Брезовог Поља. У тој ситуацији Штаб 16. дивизије у својству Оперативног штабл групе дивизија (16, 36. и 38. дивизије) истог дана издаје заповест по којој јединице 16. дивизије затварају лравце Брчко – Челић, Брчко – Брезово Поље – Бијељина и Бос. Рача – Бијељина (све правце према Мајевици источно од цесте Брчко – Тузла); 36. дивизија са 18. хрватском бригадом

[9] Исто, док. 50, стр. 234—236; док. 85, стр. 341 и док. 86, стр. 346.

38. дивизије и Посавско-требавеким одредом са садашњих положаја бране правац Брчко"– Тузла (старом цестом) и све правце прома Мајевици западно од цесте (нова) Брчко – Тузла; остале јединице 38. дивизије и Мачвански одред бране рејон Трново – Ченгићи, контролишу Дрину и з,атварају правац од Зворника.[10]

Сутрадан, 15. марта, настављено је наступање непријатеља: у рејону Вршана јединице 16. дивизије водиле су тешке борбе са јединицама 27. пука 13. СС дивизије и нанеле им веће губитке; јаче непријатељске снаге од Брчког, након борби са јединицама 2. бригаде у рејону Ратковића, продрле су у Челић и до Гајева, док је испред положаја 3. бригаде, 1. батаљон дочекао код Брњика око 15 часова јачу непријатељску цатролу на бициклима, која се кретала старом цестом од Пукиша. Да би осујетио намере непријатеља, Оперативни штаб наређује 1. и 2. бригади 16. дивизије, да 16. марта у 2 часа изврше ндпад на непријатеља на линији Корај-Челић-Пукиш, а 36. дивизији да потпомогне тај напад са линије Челић – Пукиш. По заповести Штаба 36. дивизије 3. бригада је требало да подржи јединице 16. дивизије нападом н,а непријатељске снаге у Дубравицама, Пукишу и Ратковићу. Но, како су јединице касно примиле заповест (1. батаљон чак у 3 часа) и на полазне положаје изашле у свануће, наггад је обустављен а јединице враћене на раније положаје.[11]

Наступање 13. СС дивизије настављено је и следећег дана да се са 27. пуком од Раче и Брезовог Поља и 28. пуком од Брчког, Челића и Корај,а продре у Бијељину. Примећена је и једна моторизована колона која се кретала десном обалом Дрине према Зворнику. Тог дана јединице 16. дивизије водиле су тешке борбе око Кораја, Брезовог Поља и на правцу Рача – Бијељинд, у којима је непријатељ претрпео велике губитке. У руке јединица 16. дивизије пао је богат плен.[12]

Испред положаја 36. дивизије све до 12 часова било је мирно. Тада су делови 28. пука предузели напад од Ратковића

Исто, док. 63, стр. 268 и док. 166, стр. 595.

[11] Исто, док. 85, стр. 341, док. 166, стр. 596; Архив ВИИ, к. 955 рвг. бр. 1–32/4, к. 1243, док. 27.

[12] Збориик 1У/23, док. 166, стр. 597; Архив ВИИ, к. 955, рег. бр. 1–3/4.

на положаје 1. батаљон,а 3. бригаде иепред Брњика и Вражића. По облачном али сувом времену, борба је трајала св@ д© пред мрак. Непријатељ је извршио четири јуриша, али су ®#и одбијени. Ионтранападом у 18 часова његове јединице су протердне. У шесточасовној жилавој борби батаљон је утрошио 1.350 метака и нанео непријатељу губитке око 58 мртвих и рањених и 5 заробљених војника са комплетном опремом и ј@дним тромблоном, а сам је имао 2 мртва и 3 рањена борца.[13]

У 14 часова 17. марта, око 6.000 непријатељских војника, пошто су претходно водили крваве борбе са јединицама 16. дивизије на правцима од Раче и Брезовог Поља, ушли су у Бијељину. Снаге које су надирале од Челића и Кораја према Бијељини, задржане су испред Кораја. На Корај, који су бранили делови 28. пука 13. СС дивизије ј,ачине 1000 – 1500 војника, вршен је претходне ноћи демонстративни напад, а у тону преподнева 17. марта и директан напад. Корај ј© био ослобођен, али је у контранападу непријатељ поново одбацио н,аше снаге из овог места. Покушај непријатељских јединица из Бијељине и Кораја да се у поподневним часовима споје, осујећен је адлучном одбацивањем његових снага од Забрђа према Бијељини. Око Забрђа и Кораја јединице 16. дивизиј® водиле су тешке и крваве борбе све до 20. марта, када су с® повукле на нове положаје (1. бригада Плеваље – Тобут – Зло Село; 2. бригада Пркош – Мраморје и 4. бригада Растошница – Годуш – Рожањ – Завршје), препуштајући непријатељу комуник,ацију Челић – Корај – Бијељина.[14]

У току 17. марта на свим положајима 36. дивизије било је мирно. Али сутрадан, око 14,50 часова, једна пешадијска јединица врши испад из с. Ратковића према с. Вражићи и Ве лином Селу са 5 тенков,а и 1 мотоциклом. Немачке снаге предводили су зеленокадровци. Први и 5. батаљон 3. бригаде отварају ватру по непријатељу. Ватром противтенковског топа уништена су два тенка, а ватром противтенковске пушке 1 тенк. Откривши место топа, непријатељ отвара ј(аку минобацачку ватру. Немци су били прецизни и од првих мина гине нишанџија на топу и његов помоћник, а 4 борца из противкол-

[13] Исто, док. 159, стр. 561; Архив ВИИ, к. 955, рег. бр. 1—32/4 ик. 1243, док. 27.
[14] Зборник 1У/23, док. 166, стр. 597—602; Архив ВИИ, к. 955, рег. бр. 1—4/4, 1-5/4.

ског одељења су рањена. Уђутнавши наша противтенковсна средства, непријатељска пешадија се уз помоћ друга два тенка пробија у с. Вражиће. Први и 5. батаљон су се у нереду повукли и око 18 часова посели положаје за одбрану између с. Вражићи и с. Велино Село. Борци су се повукли због страха од тенкова. Упавши у с. Вражиће, непријатељски војници су, заједно са зеленокадровцима, извршили масован злочин – убили су 34 и ранили неколико сељака. У сумрак, непријатељске снаге су се повукле у Ратковиће. Остали положаји 3. бригаде били су преко целог дана тучени артиљеријском ватром, али није било жртава. И следећег дана непријатељ је артиљеријом тукао распоред Бригаде, а нарочито Вражиће и Брњик.[15]

Од почетка непријатељске офанзиве на сектору 5. војвођанске бригаде било је мирно. Због касно примљене заповести њени б,атаљони (1, 3. и 4) нису 17. марта учествовали у нападу на Оглавак и Челић. Истина, избили су на Оглавак, али тамо непријатељских снага није било. Пошто је већ било свануло, а непријатељска артиљерија отпочела да туче Оглавак, батаљони су се повукли. На оглавку је остао само 1. батаљон ко}и се са овог положаја повукао 19. марта у с. Каштел Лукавицу.[16]

Јединице 38. дивизије, које су затварале правац од Зворника према Бијељини и Лопарама, разбиле су четничке снаге код с. Прибоја и Брањева и нанеле им тешке губитке, а на цести Зворник – Јања порушиле неколико мостова.[17]

Према подацима обавештајне службе, испред положаја 16. и 36. дивизије налазиле су се снаге 13. СС дивизије, укупне јачине око 12.000 људи, поред осталог, наоруж,ане са 8 хаубица, 12 брдских и већим бројем противтенковских топова и минобацача, затим већим бројем тенкова и борних кола. Сем тога, оне су ојачане и непријатељским јединицама из гарнизона у Брчком. Иако су у досадашњим борбама претрпеле знатне губитке (преко 1100 избачених из строја), ове снаге су биле веће, далеко боље наоружане и технички опремљеније од исцрпљених војвођанских дивизија. Ценећи непријатеља и

[15] Зборник 1У/23, док. 159, стр. 562; Зборник 1У/24, док. 10, стр. 47.
[16] Зборник 1У/24, док. 60, стр. 189—191.
[17] Зборник 1У/23, док. 165, стр. 587.

Одељење противтенковског топа Бригаде у покрету кроз источну Босну, пролеће 1944.

сопствене могућности, Оперативни штаб занључује да Мајевицу и слободну територију источне Босне не треба више бранити одсудном одбраном, већ применити маневарсну и еластичну одбрану. Ту орјентацију је одобрио и Штаб норпуса, имајући у виду да су војвођансне јединице у данонoћним борбама веома исцрпљене, да су претрпеле велике губитке (само 1. и 2. бригада 16. дивизије имале су 96 мртвих, 167 рањених и 58 несталих) и да су остале без муниције. По наређењу Оперативног штаба све јединице 16. и 36. дивизије, ноћу 19/20. марта, повучене су на више пределе Мајевице: 16. дивизија јужније у рејон с. Мезграја – с. Тобут – с. Трњаци – с. Бријест – с. Растошница; 36. дивизија западније у рејон Бијела – Хргови –- Сребреник – Стража (3. војвођанска бригада у рејон Бијела – Д. и Г. Хргови – Хујдурићи и 5. војвођанска у рејон Стража –Сребреник – Зулуми), а 38. дивизија у рејон Баре – Пилица. Међутим, већ сутрадан, 20. марта, Штаб 3. корпуса је наредио 38. дивизији да њенз 17. мајевичка бригада и Мачвански одред оду у рејон Трнове и заједно са 1. батаљоном 2. сремског одреда организују снаб-

девање и заштиту тешких рањеника базираних у овом месту. Но, на наведеној просторији јединице 36. дивизије остају само два дана. Пошто су се мало одморише, оне већ 22. марта, у 2 часа, крећу на исток, на ранију просторију: 3. бригада на просторију с. Зовик – с. Циганлук – с. Брњик – с. Шаторовићи, а 5. бригада на просторију Хумци – Навиоци – Вакуф – Наштел – Лукавица. Повратак на раније положаје имао је за циљ да се дивизија примакне непријатељу и јединицама 16. дивизије ради координације акција. За време задржавања на овој територији, борци 2. батаљона су ухв,атили 2 четника са оружјем.[18]

По раскаљаном земљишту, 3. бригада стигла је у одређени рејон око 14 часова и заузела следећи распоред: 1. батаљон у с. Г. Рахићи, 2. батаљон у с. Вражићи, 3. батаљон у с. Шаторовиће, 4. батаљон у с. Брњик – с. Циганлук, 5. батаљон у Зовику, интендантура и санитет у с. Штрепце и Штаб бригаде у Зовику. Непријатељ је врло брзо сазнао за долазак Бригаде на ову просторију па је већ у 14 часова отворио артиљеријску ватру по њеним положајима. Око 21 ч,ае непријатељ са три тенка креће према с. Вражићу. Штаб 2. батаљона је наредио извлачење батаљона како га не би изложио удару тенковске ватре. Но, како се непријатељ, не улазећи у место убрзо повратио, и 2. батаљон се око 23 часа вратио у Вражиће. У то време Штаб бригаде је упутио 3. батаљон према Мачковцу да пружи помоћ 4. батаљону 5. бригаде, који се сукобио са једном непријатељском јединицом која је дошла у пљачку у с. Брусницу, и да са овим батаљоном затвори правац од Челића. У току те ноћи упућиване су извиђачке патроле до цесте с. Пукиш – с. Брњик.[19]

Пошто је утврдио присуство наших јединица, непријатељ (23. марта око 11 часова) упућује из Боћа и Паланке јачу групу (око 150 војника), вероватно ради извиђања распореда Бригаде. Борбу је примила чета 5. батаљона распоређена

[18] Зборник 1У/23, док. 165, стр. 586 и док. 112, стр. 419; Архив ВИИ, к. 955, рег. бр. 1—5/4, 1—6/4, 1—30/4 и кут. 1243, док. 27; Зборник 1У/24, док. 10, стр. 48, док. 60, стр. 191 и док. 69, стр. 225.

[19] Зборник 1У/23, док. 159, стр. 562; Зборник 1У/24, док. 10, стр. 49; Архив ВИИ, к. 1243, док. 27.

у Д. Зовику. Штаб батаљона одмах упућује још једну чету, а Штаб бригаде наређује и 3. батаљону да ударе у бок овој групи. Међутим, чим је уочио наилазак јединица ове бригаде, непријатељ је у трку напустио положаје, поневши рањене и погинуле. И тога дана непријатељска артиљерија је тукла раопоред Бригаде.

И следећег дана непријатељ је био активан. Око 14 часова једна његова извиђачка група, јачине од 40 – 50 војника, пошла је од с. Ратковића према с. Вражићи. Њу је сачекала једна чета 2. батаљона, која се налазила на предстражи, пустила је на блиско одстојање, отворила изнекадну ватру, а онда енергичним јуришем одбацила у с. Ратковиће. Кад је отпочела борба, Штаб бригаде је наредио 4. батаљону да удари у бок непријатеља. Међутим, та интервенција није била потребна јер је ова група већ била протерана. Али непријатељ је открио наш распоред и по 4. батаљону и чети 2. батаљона отворио снажну митраљеску, минобацачку и артиљеријску ватру, од које је 7 бораца било рањено, углавном у с. Брњик. Да би избегао даље жртве, 4. батаљон се повукао на Обор, северно од с. Тадићи. У току следећег дана јединице Брипаде су се ограничиле на извиђачку активност упућивањем патрола према с. Брка, с. Паланци, с. Боће и с. Ратков(ићу.[20]

По хладном и снежном времену непријатељ покушава изненађење. Рано ујутро 26. марта, око 5 часова, врши напад на две чете 5. батаљона у Д. Зовику, а одмах затим и на 1. батаљон у Г. Рахић. Тежиште напада је усмерио према с. Рахићи. Нападнуте јединице Бригаде су биле изненађене – 1. батаљон је отпочео повлачење на косе према с. Штрепцима и с. Зовику. На то Штаб 3. батаљона одмах упућује две чете у помоћ 1. батаљону, који јуришем одбацују непријатељске снаге са косе више с. Рахића. У покушају да одмах овладају и селом нису успели. Непријатељ је искористио куће и организовао одлучну одбрану. Настављено је препуцавање све док се непријатељ (око 13 часова) није повукао према с. Брки и с. Паланка.

Да би олакшао ситуацију у с. Рахићи, непријатељ је око 10 часова извршио напад на положаје 2. батаљона у с. Вражићи. Пустивши га саевим близу, чете 2. батаљона су отво-

[20] Исто.

риле енажну ватру, а онда га јуришем протерале до с. Ратковића, одакле је и пошао. У току ових борби непријатељски војници су нзгазили на постављене мине испред с. Рахића и с. Вражића. У 23 часа Бригада напада с. Боће и с. Паланку, претпостављајући да се непријатељ ту налази. Међутим, он је ова места напустио. До нзпада на с. Ратковиће није дошло, пошто је 4. батаљон касно примио заповест. У борбама овог дана непријатељ је претрпео губитке од око 70 мртвих и око 40 рањених. Заплењене су 3 пушке, 1 „шарац", 2 резервне цеви за „шарац", 6 редeника за ов,ај митраљез, 500 метака и 4 пара комплетне униформе са обућом. Јединице Бригаде су имале 8 мртвих, 57 рањених и 3 заробљена борца.[21]

Следећег дана непријатељ се ограничио на артиљеријску ватру по положајима 3. бригаде, али није било жртава. У рану зору, 28. марта, извршене су измене у распореду Бригаде – 4. батаљон је из с. Брњика отишао у с. Шаторовић, 5. батаљон у Д. Зовик, а 3. батаљон се из Штрпца пребацио у Зовик и сместио се код цркве. Око 12 часова непријатељ је из четири правца напао 4. батаљон у с. Шаторовићу – једном колоном од Прав. Дубравица, другом од Кат. Дубравица, трећом од Репиног брда и четвртом од с. Боће. Свака је била јачине од 100 – 150 војника, наоружаних немачким наоружањем – већим бројем шараца и аутоматл, и са три минобацача. У тренутку напада људство овог батаљона се одмарало по кућама. Само су страже биле на обезбеђењу. Користећи сне˜жну вејавицу непријатељ је постипао потпуно изненађење. Борба је отпочела прво са непријатељским снагама које су наступале од Репиног брда и Кат. Дубравица. Пошто су одмах уочене и друге две колоне, од којих је једна вршила окруживање, било је јасно да ће батаљон бити окружен у месту. Штаб батаљона у овој ситуацији није био одлучан. Команде чета су самостално реаговале, свака се пробијала на своју страну – две чете су отишле на север, а једна се пробила кроз њихов стрељачки строј према с. Зовику. Одмах по отпочињању борбе, Штаб бригаде је у помоћ 4. батаљону упутио по једну чету из 2, 3. и 5. батаљона. Чете 3. и 5. батаљона, заједно са четом 4. батаљона кој,а се пробила, извршиле

[21] Исто.

су јуриш у бок непријатеља и ватром и покретом гониле га до испред с. Шаторовића, где је у повлачењу био нападнут и од чете 2. батаљона. Борба је трај,ала до 17 часова. Губици непријатеља износили су око 110 избачених из строја, а 3. бригада – 6 мртвих, 20 рањених и 7 несталих бораца. Након ове борбе 4. батаљон се сместио у с. Г. Зовик.[22]

Нако је 3. бригада, која се налазила на правцу удара 28. пука 13. СС дивизије, била изнурена сталним петнаестодневним борбама, то је Штаб 36. дивизије, 28. марта, наредио да бригаде измене своје положаје. Наиме, 5. бригада посела је, 29. марта, положаје 3. бригаде, а 3. бригада, 30. марта положаје 5. у рејону Миладићи – Навиоци – Дријенча – Каштел – Вакуф. При томе су јединице бригаде заузеле следећи распоред: 1. батаљон у с. Миладиће, 2. батаљон у с. Вакуф, 3. батаљон у с. Дријенчу (зас. Кулице и Мартиновићи), 4. *ба*таљон у с. Навиоке, 5. батаљон у с. Каштел, интендантура и санитет у с. Д. Хумце и Штаб бригаде у с. Дријенча (зас. Лучићи). Одмах пошто су се сместили, батаљони су упућивали патроле до Стублића, Брњика и Великог Села. Тог дана упућена је чета 2. батаљона у Мачковац са 30 товарних коња по муницију добијену од савезника (36. дивизији додељено је 22.000 метака). И сутрадан су патроле упућиване у истим правцима. Успостављена је веза и са батаљоном 6. бригаде у Ободници, који је 29. марта разбио једну непријатељску колону која се кретала од Тузле према Челићу. Тог јутра, око 6 часова, једна непријатељска колона, јачине 200 – 250 војника са 16 тенкова, нацала је положаје 1. батаљона 5. бригаде (претходног дана нападнути су били положаји 2. батаљона који је након трочасовне борбе одбио напад). У току борбе батаљон је био раздвојен и присиљен на повлачење. Штаб 3. бригаде је упутио 5. батаљон из Каштела преко Обора у помоћ 5. бригади. Међутим, непријатељ се по подне повукао, па батаљон није дошао до изражаја.[23]

До 4. априла непријатељ није био активан на сектору 5. бригаде, али је зато покушао да изненади јединице 3. бри-

[22] Исто.
[23] Зборник 1У/28, док. 159, стр. 567; Зборник 1У/24, док. 10, стр. 53 и док. 60, стр. 195; Архив ВИИ, кут. 1243, док. 27, кут. 955, рег. бр. 1—12/4, 1—13/4 и 1—26/4.

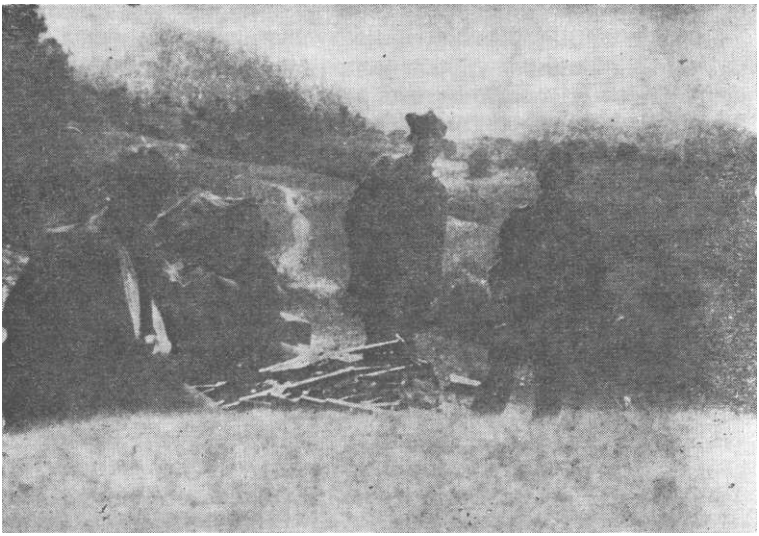

Борци Бригаде срећују примљено наоружање од савезника, Папрача (Бирач), јун 1944.

гаде и да опљачка с. Брусницу. Наиме, једна његова колона јачине од 100 – 150 војника и 30 – 40 коња, провукла се потоком између с. Лукавице и Јаштерика иза леђа извиднице 2. батаљона, која се налазила код Бруснице и која је била потиснута. Пре упада непријатеља у Брусницу многи мештани су побегли према четама 2. бат,аљона. Чим је обавештен о наиласку непријатеља, Штаб батаљона је наредио четама да га нападну. Једна чета прва излззи на положај и уз подршку ватре из аутоматског оружја и минобацача од Вакуфа, напада непријатеља и у првом налету упада у с. Брусницу. Натеран у панично бекство непријатељ није имао времена да понесе опљачкане предмете и намирнице. У току јуриша рањен је један борац.

Непријатељ је и сутрадан, 3. ,априла, око 10 часова, преко Оглавка и Мачковца, напао положаје 1. чете 2. батаљона на Јаштерку код Бруснице. Чета је преузела иницијативу и после получасовне борбе протерале непријатеља до Челића. Губици непријатеља око 10 мртвих и рањених, а 2. батаљона

1 мртав, 1 рањен и 1 нестао. Следећег дана, оно 6 часова, непријатељ јачине 700 – 800 војника, уз обилну подршку артиљерије и минобацача, напада на положаје 1, 2. и 4. батаљона 5. бригаде. Примењујући маневарску одбрану, батаљони су се повукли до линије к. 649 – к. 591 (Паљевина) – Разбијена липа (к.676) – Папратница. Борба је трајала све до 12 часов,а, када је непријатељ одступио, а батаљони 5. бригаде се вратили на раније положаје. У међувремену, ради пружања помоћи 5. бригади, Штаб 3. бригаде упућује 1. и 4. батаљон у правцу Равне Косе, Миладића и Вјетерника. Пошто се непријатељ повукао и 4. батаљон се вратио у Навиоце, његове две чете су одмах упућене за Јабланицу по одећу за дивизију коју су послали савезници. У току те ноћи непријатељсна артиљерија је бомбардовала с. Хумци и с. Навиоци, али жртава није било.[24]

На основу активности непријатеља и довлачења појачања на сектору Брка – Паланка – Боће, Штаб 36. дивизије закључује да он намерава да одбаци наше снаге од цесте Брчко – Тузла, запоседне сектор Мачковац – Јабланица и продре до Градачца цестом Буквик – Срнице. Због тога Штаб дивизије обавештава Команду подручја за Посавину и Требаву да буду опрезни и да се повуку за Сребреник уколико Градачац буде угрожен, и да о томе обавесте све политичке и позадинске раднике. Истовремено Штаб дивизије обавештава да је 18. хрватској бригади 38. дивизије наређено да се постави на сектор Дубраве и затвори правац према Срници и Градачцу, а да Команда подручја евакуише што већу количину животних намирница за Сребреник. Рањенике који се налазе у Градачцу не покретати већ базирати, јер болница у Сребренику такође има доста рањеника, а и оп,асно је гомилати их на једно место. (У том тренутку у дивизијској болници се налазио 131 покретни рањеник и болесник, а у болници у Јабланици 462 непокретна и покретна рањеника и болесника). У исто време Оперативном штабу предлаже да Дивизија што дуже остане на овом сектору, а потом да се пребаци на линију Биберово Поље – Градачац и тако изманевришe јединице 13. ОС дивизије, да дејствује против четника и

[24] Зборник 1У/24, док. 92, стр. 304; Архив ВИИ, к. 1243, док. 27 и кут. 955, рег. бр. 1—26/4.

испита могућност пребацивања у Срем. Истина, 36. дивизија је до 13. марта остала у садашњем рејону, али је, нанон тога, отишла у другом правцу. (Тих дана и Оперативни штаб је планирао да 16. дивизију пребаци на просторију Бирач – Сребреница, 36. дивизију на просторију Требава – Озрен, а 38. дивизију да остави на Мајевици.[25]

Око 17 часова 5. априла, вратиле су се чете 4. батаљона из Јабланице са опремом за Дивизију. Поред нешто одеће, 3. бригада је добила и 12.000 метака за пушке. Тог дана непријатељ је слабијим снагама дејствовао само према 5. бригади И сутрадан је са око 200 војника, уз подршку артиљерије и минобацача, напао положаје 5. бригаде, али је уз губитке одбијен. Положаје 3. бригаде непријатељ је тукао само артиљеријом и ватром митраљеза из веће даљине. Бригада је предузела извиђања према Тузли, Вражићима и положајима 5. бригаде. Тог дана две чете 2. батаљона су са интендантуром отишле у правцу Тузле да набаве храну. Око 8,30 часова, 7. априла, група од око 100 непријатељских војника напала је чете 5. батаљона са правца с. Вражмћа. Док је једна чета изненађена отпочела повлачење, друге две су се снашле, извршиле јуриш и одбациле непри,атеља назад према с. Вражићи. Том приликом један борац је био рањен. У току ноћи 7/8. априла батаљони 5. бригаде вршили су напад на к. 240 и косу изнад р. Брке према Паланки коју је посео непријатељ јачине 200 – 250 војника. Следећег дана било је релативно мирно код обе бригаде, уз повремено препуцавање.[26]

По заповести Штаба дивизије обе бригаде су, 9. априла, извршиле покрет – 3. бригада на просторију Јаштерик – Волујак – Кокошињац – Чавин вис – Каменити брег, а 5. бри-г,ада на просторију с. Лабуцка – с. Вукосавци – с. Тобут. На новој просторији 3. бригада је заузела следећи распоред: 1. батаљон је посео Јаштерик, 2. батаљон Живково брдо, 3. батаљон Чавин вис и Каменити брег, 4. батаљон Волујак, а 5. батаљон, пошто је прихватио транепорт хране из Сребреника и допратио га до Штаба бригаде, посео је положаје на Кокошињцу. Штаб бригаде, интендантура и санитет сместили су се

[25] Зборник 1У/24, док. 26, стр. 107 и док. 42, стр. 141; Архив ВИИ, кут. 955, рег. бр. 1—26/4 и 1—25/4.
[26] Зборник 1У/24, док. 92, стр. 305; Архив ВИИ, кут. 1243, док.

у с. Мачковцу. Сутрадан, Бригада је примила од Дивизије 2 пушкомитраљез.а, 1 противтенковску пушку, 1 минобацач, 6000 пушчаних и 500 митраљеских метака. Око 11 часова 11. априла, непријатељ је преко Равне косе мањим снагама напао положаје 4. батаљона на Волујаку. Но, чете су на време откриле покрет непријатеља, дочекале га блиском ватром и присилиле на повлачење, наневши му губитке око 10 мртвих и рањених. Нешто касније непријатељ је јачим снагама, уз подршку артиљерије и минобацача, напао положаје 1. батаљона на Јаштерику. Међутим, и овај батаљон је приеилио непријатеља да се око 14 часова повуче на брдо Мачковац. И овде је непријатељ имао око 10 војника избачених из строја.[27]

Следећег дана, 12. априла, непријатељ је на сектору од~ бране 3. бригаде ангажовао знатно веће снаге. Тако је око 14 часова колона од око 600-800 војника кренула од Челића и преко Оглавка и Мачковца напала 1. батаљон на Јаштерику, а преко Белог камена 4. батаљон на Волујаку. Претходно су положаји 1. и 4. батаљона тучени јаком артиљеријском и минобацачком в,атром. Први батаљон није издржао притисак непријатеља па се након једночасовне борбе повукао са Јашгерика. С друге стране, 4. батаљон је упорном одбраном натерао непријатеља да се, око 18 насова, повуче према Челићу. Око 16 часова, непријатељ је напао и положаје 2. батаљона на Живковом брду и то од правца Жутавке. И овде је непријатељ дочекан блиском ватром и одбијен. Други и 4. батаљон нису имали жртава, док је 1. батаљон имао 2 рањена и 7 несталмх, а изгубио је и 2 пушкомитраљеза и 6 пушака. Губици непријатеља процењени су на око 46 мртвих и рањених.[28]

Истог дана и положаји 5. бригаде били су нападнути снагама 500-600 војника, и то врло рано, у 3,30 часова. До 14 часова непријатељ је успео да овлада само положајима 3. батаљона на Осињаку, и то више због тога што се 2. бригада 16. дивизије, која се налазила десно од њега, морала повући у правду Араповића, па му је бок остао откривен. Покушај непријатеља да заобиђе положаје преко Осињака пропао је захваљујући упорној одбрани Бригаде све до тренутка када је Штаб дивизи-

[27] Исто.
[28] Исто.

је наредио организовано повлачење на нову просторију.[29]

Од 20. марта до 17. априла, 16. дивизија се налазила источно од цесте Брчко-Тузла и јужно од комуникације Челић-Бијељина, према непријатељу који је држао линију Бијељина-с. Забрђе-с. Корајч:. Челић. Јединице ове дивизије имале су тежих окршаја са снагама 13. СС дивизије, како у одбрани слободне територије Мајевице тако и у нападима на непријатељске положаје и посаде. Тако је 26. марта 1. батаљон 1. бригаде одбио напад непријатеља усмерен правцем Мукат-Трешњик-триг. 439; 27. марта одбијен је напад на положаје 3. батаљона 1. бригаде на линији Пркош-Хајдуково брдо; 2. бригада је истог дана напала непријатељске истурене положаје и протерала посаду са Гаврића брда и Муката ка Забрђу; 29. марта 1. бригада је врпшла насилно извиђање Кораја, а 4. бригада Д. Забрђа; 30. марта 3. батаљон 1. бригаде одбио је напад непријатеља на Жутавку итд. Све до 13. априла, било је свакодневно борби и чарки као резултат предузетих насилних извиђања и демонстративних напада и са једне и са друге стране.[30]

Пребацујући јединице на источни део Мајевице – источно од путне номунинације Брчко-Тузла, за 36. дивизију завршене су једномесечне борбе за одбрану Семберије, Посавине и Мајевице у заједници са јединицама 16. и 38. дивизије и Посавско-требавским, Мачванским и 2. сремским одредом. Мада од момента формирања па до почетка непријатељске офанзиве Дивизија није имала довољно времена да се потпуно оформи и организационо среди, она је идак часно извршила примљени задатак и одбранила правац Брчко-Тузла (и обратно) и све правце који воде преко западног дела Мајевице У оквиру борбеног поретка дивизије 3. Бригада је, од почетка офанзивних дејстава непријатеља, имала одлучујућу улогу. Бранила је најугроженији рејон и правац и била је на правцу главног удара 28. пука 13. СС дивизије. Примењујући једно време систем чврсте фронталне одбране, а касније еластичну и маневарску одбрану, 3. бригада је не само у потпуности спречила непријатељу продор према Тузли, већ му није дозво-

[29] Исто.

30 Зборник 1У/23 док. 166, стр. 602—608; Зборник 1У/24, док. 48, стр. 140 и док. 167, стр. 534.

лила ни да наруши њену одбрану на линији с. Г. Рахић-с. Зовик-с. Велико Село-с. Вражићи-с. Брњик-с.Циганлук. Истина, непријатељ је у неким својим изненадним нападима и уз подршку тенкова и ватре артиљерије и минобацача успео да избаци чету или батаљон са положаја, овлада неким од наведених места, али је ипак уз помоћ осталих јединица био присиљен да се врати у своје полазне рејоне. У једномесечним борбама, 3. бригада је имала 144 избачених из строја (28 погинулих, 98 рањених и 18 несталих или заробљених), али је при томе непријатељу нанела губитке до 361 мртвих, рањених и заробљених. Уништила је и 3 тенка.[31]

Мада велики проценат избачених из строја и са једне и са друге стране говори о жестини вођених борби, ипак је то и последица недовољне обучености новопримљених бораца бригаде у заузимању заклона од минобацачке и артиљеријске ватре, затим „упадног јунаштва" као и слабијег сналажења нижег руководећег кадрд у процени непријатеља и својих могућности. И у дотадашњим борбама искуство је показало да су највише губитака имале оне јединице које су били изненађене, које се нису снашле, које су се уепаничиле и неорганизовано напустиле положаје, постајући тако изванредна мета за минобацачку и артиљеријску ватру од које је и највише било избачених из строја. Међу избаченим из строја један добар број је и нижег руководећег кадра, те је било проблема око попуне њихових места. За Бригаду је сретна околност била што је међу рањеницима највећи проценат био лакше рањених бораца који су се брзо опорављали и враћали у јединице.

За успешну одбрану Семберије, Посавине и Мајевице од значај,а је и чињеница што су наше јединице, у том периоду, почели примати савезничку помоћ у опреми, наоружању и муницији. Нарочито су драгоцене биле пошиљке муниције чије су залихе биле на измаку, посебно код 16. дивизије. Међутим, проблем одеће и обуће је и даље био акутан, пошто је она у току последњих месец дана код већине бораца била дотрајала. Количине добијене из радионцца и од савезника нису биле довољне за подмирење свих захтева јединица. Недостатак оде-

[31] Губици и непријатеља и Бригаде приказани су на основу операцијског дневника и извештаја бригаде (Архив УП, кут. 1243, док. 27).

ће и обуће изазивао је честе прехладе. Међутим, то је имало утицаја само на здравствено стање у јединицама, али не и на борбено, захваљујући висоној моралној свести бораца. У тону осћанзиве непријатељсне 13. СС дивизије (што је и почетак тзв. седме непријатељске офанзиве у Југославији) поеебно су се истакли многи појединци, неколико водова и једна чета 4. батаљона, па је Шт,аб бригаде предложио Штабу 36. дивизије да се пиомено похвале.[32]

ПОВЛАЧЕЊЕ И БОРБЕ НА БИРЧУ И .ТУЖНО ОД РЕКЕ СПРЕЧЕ

Тринаеста СС дивизија је, 11. априла 1944. наставила осћанзивна дејства на сектору Јања-Челић и у току тог дана заузела с. Трнову и с. Брђане, а 12. априла, с. Удригово и с. Осињак. Наставак осћанзивних дејстава поклапа се са наређењем Врховног штаба (11. априла) Штабу 3. корпуса да испита могућноот продора у Србију са две дивизије и то на сектору Бијељина – Зворник и Љубовија – Вишеград. Непријатељ је, очигледно, желео да уз помоћ 3. домобранског ловачког здруга, који је наступао од Тузле, потисне, окружи и уништи наше снаге на Мајевици у рејону Јелице, и тиме онемогући припрему и прелаз у Србију најављене две дивизије. У таквој ситуацији, не одустајући од извршења наређења ВШ, Штаб 3. корпуса, 13. априла наређује 16. и 36. дивизији да се повуну јужно од друма Зворник-Тузла, а 38. дивизији да остане на Мајевиии и изманеврише удар непријатеља. Ово наређење имало је за циљ да војвођанске јединице, које су у досадашњим борбама биле изнурене и претрпеле велине губитке, избегну даље фронталне борбе, да се одморе и да се 16. војвођанска дивизија организационо и материјално припреми за прел,аз преко Дрине у Србију. Дан раније, Оперативни штаб дивизија наредио је извлачењ® 16, и 36. дивизије на просторију Зло Село ~ Романи – Нрстац – Баре.[33]

[32] Зборник 1У/23, док. 159, стр. 567; Зборник 1У/24, док. 10, стр. 53 и док. 116, стр. 366 и док. 165, стр. 498; Архив ВИИ, к. 1243, док. 27.

[33] Зборник 11/12, док. 269, стр. 480; Зборник 1У/24, док. 56, стр. 181 и док. 165, стр. 498; Ослободилачки рат, стр. 200.

Откачивши се 12. априла од непријатеља, јединице 36. дивизије су 13. априла ујутро стигле у рејон Зло Село и одмах продужиле понрет: 3. бригада правцем Г. Липовице-Папове-Петновићи-Аћимовићи-Орловине-Дебела Липа-Столице-Јелица-Просјек и око 19 часова стигла у с. Дубницу, а 5. бригада правцем Равни Завид-Томанића Носа-Јелица. У току покрета мање четничке снаге напале су са Златова колону 3. бригаде, али су их после неколико избачених мина, брзо одбациле чете 3. батаљона из претходнице. Пред селом Дубница, пак, колону Бригаде су дочекали зеленокадровци. И њих је 4. батаљон такође брзо протерао према с. Прњавору и с. Миљановцу. По стизању у Дубницу 1. и 3. батаљон оу се оместили у с. Махмутовиће, 2. у засеок Ровине, 4. у засеок Брдо, 5. у Скрбиће и Трифковиће, Штаб бригаде у Лазиће, а интендантура и санитет у Петровиће.

По наређењу Штаба дивизије 3. и 5. бригада треб,ало је да ликвидирају зеленокадровска упоришта у Прњавору и Калесијама. Прњавор је требало да нападну два батаљона 3. бригаде заједно са једним батаљоном 5. бригаде, а Налесије један батаљон 5. бригаде. Напад је отпочео 14. априла у 2 часа. Први и 4. батаљон 3. бригаде, након пола часа борбе, ушли су у Прњавор. Зеленокадровци су се извукли у правцу Налесија захваљујући томе што 2. батаљон 5. бригаде није на време стигао на полазне положаје, те није учествовао у нападу и није аатворио тај правац. За то време 3. батаљон 3. бригаде је затварао правац од Тузле, постављајући једну чету у заседу на цести испод Миљановаца, а две чете на косу испред Миљановаца. У моменту напада на Прњавор једна јединица 13. СС дивизије, јачине 150-200 војника кренула је од с. Међаша у помоћ зеленокадровцим,а у Прњавору. Чета у заееди пустила је непријатеља сасвим близу, а онда га је снажном ватром потпуно изненапила и натерала на повлачење. Над је око 4 часа непријатељ покушао да заобиђе чету на цести, дочекала га је на коси испред Миљановаца снажна ватра друге две чете 3. батаљона и противнападом присилиле да се врати на полазне положаје. Око 8 часов(а, 3. батаљон са по једном четом из 1. и 4. батаљона извршио је напад на непријатељске снаге у с. Миљановцу и на цести и протерао их из села и из бункера испред села. Непријатељ је оставио већи број мртвих и рањених. Одмах после тог,а њему пристиже појачање од Тузле (јед-

т сатнија из 3. ловачког здрупа са 4 тешка минобацача) и они уз подршку минобацачке ватре поново врше напад. Да би избегли ватру минобацана, Штаб бригаде је наредио извлачење на положаје одакле су батаљони нренули у напад на Прњавор. Непријатељ је одмах отпочео наступање према десном нрилу Бригаде, али је био одбијен јаком ватром 1. батаљона. У томе није успео ни у следећим покушајима. Борба је трајала до пада мрака.

У борби код Прњавора и Миљановаца Бригада је имала 8 мртвих и 6 рањених бораца. У исто време непријатељ је претрпео губитке од око 40 мртвих и преко 70 рањених зеленокадроваца, есесоваца и домобрана.[34]

У првом нападу 5. војвођанска бригада није успела да разбије зеленокадровце у Калесијама; успела је то тек у поновљеном нападу у току дана, када ангажује 1. и 2. батаљон и чету из батаљона 6. војвођанске бригдде.[33]

Јединице 36. дивизије на овим положајима остају до 18. априла. При томе су положаји 3. бригаде били на Соколуши, код Миљановаца, на коси западно од с. Кисељакд и на Јелици. Оно 10 часова 15. априла, 1. батаљон 6. бригаде је сменио 1. батаљон на Соколуши, који је повучен у бригадну резерву. Непријатељ је у току целог дана, чаена једном час на другом крилу, покушавао да пробије одбрану Бригаде, али у томе није успео. Нарочито је до изражаја дошла његова минобацачка ватра од које је погинуо један ниш,анџија на тешком митраљезу из 1. батаљона. Следећег дана, 16. априла у 4,30 часова, 5. батаљон је извршио напад на положаје непри,ателља код Кисељака. Непријатељ је са косе западно од к. 531 пружио слаб отпор, па се брзо повукао у заоелак Г. Храсно, одакле је такође убрзо протеран. Међутим, одлучан отпор непријатељ је пружио код с. Кикача. Ту му је пристигла и помоћ из Тузле – два камиона пешадије са тешким бацачем и топом мањег калибра. Пошто фронтални напад није дао резултате, Штаб 5. батаљона упућује једну чету да нападне бок непријатељевог

[34] У општој бојној реладији 2. зборног подручја за април 1944. године — Зборник 1У/24, стр. 642 — наводе се губици само делова 13. СС дивизије од 2 погинула и 7 рањених). Зборник 1У/24, док. 79, стр. 265, док. 92, стр. 308 и док. 193, стр. 642.

[33] Исто.

распореда. Чета се добро поставила и снажном митраљеском ватром натерала га на повлачење у правцу Тузле. Истог дана око 18 часова 1. батаљон 1. војвођанске бригаде је поеео положаје 5. батаљона, који је отишао у Мус. Јајиће. Један сат раније и остали батаљони су извршили покрет; 1. батаљон у с. Влаховиће (засеок Зоље), 2. у с. Мемиће, 4. у с. Брда, санитет и интендантура у Мус. Јајиће, а 3. батаљон са Штабом бригаде у заееок Ријека. Задња два дана 5. бригада није имала сукоба са непријатељем. Она је, такође, 16. априла извршила покрет н,а просторију Међеђа – Бањковића – Зукићи, где је преузела обезбеђење болнице 16. дивизије.[36]

Сходно ранијој процени непријатеља и његових намера, предвиђеној улози 16. дивизије и жељи да се јединице извуку испод удара непријатеља и одморе, Оперативни штаб дивизија, 17. априла, издаје заповест да се јединице 16. и 36. дивизије преб,аце на просторију јужно од комуникације Зворник-Тузла и реке Спрече: 16. дивизија на просторију Вуковине, Кусоње, Зидоње, Панрађа, Осмаци и В. Њиве, а 36. дивизија на просторију Тупковићи, Грачаница, Пандури, Ракино Брдо, Сајтовићи и Рашево. Прва и 3. бригада имале су улогу з.аштитница, а 2. бригада бочног обезбеђења. Пре дефинитивног повлачења требало је да јединице изврше многе друге радње – обезбеде пребацивање и смештај болница и интендантура, прикупе и пребаце храну и стоку на иначе пасивну просторију на коју јединице одлазе и др.

I

Заповешћу Оперативног штаба јединице 36. дивизије добиле су следеће задатке:

— 3. војвођанска бригада амбуланту и интендантуру одмах упућује у с. Мемиће, где ће их прихватити 1. батаљон 6. бригаде и заједно са болницом 36. дивизије отпратити преко Ракиног Брда до с. Врела и с. Сајтовића. Остајући на дотадашњим положајима, Бригада организује прикупљање хране и стоке коју ће преко Прњавора упућивати у с. Вуковине и предавати 5. бригади која ће организовати даљу евакуацију. Бригада се обезбеђује од Јелице и врши извиђање према Столицама, а напушта положај тек пошто непријатељ нападне јачим снагама. Бригада ће се повући на просторију Тупковић-Грача-

[36] Исто, Зборник 1У/25, док. 7, стр. 24 и док. 123, стр. 439.

ница одакле врпш извијање према Вуковини и Живиницама, и поседа мост на Спречи који везује Грачаницу и Вуковине.

— 5. бригада са једним батаљоном прати болницу 16. дивизије и групу избеглица за с. Осмаци, где их предаје 4. бригади која ће даље вршити њихово обезбеђење. Један батаљон упућује у с. Вуковине (код Виса, к. 452), где ће прихватити храну и стоку од 1. и 3. бригаде и организовати њихово спровођење до Ракина Брда.

— 1. батаљон 6. бригаде, пошто отпрати санитет и интендантуру 3. бригаде до с. Врела и дивизијску болницу до с. Сајтовића, смешта се у с. Ракино Брдо.

— Штаб 36. дивизије након извршеног покрета, треба да се смести у с. Рашево.[37]

Јединице и једне и друге дивизије успешно су извршиле сзе добијене задатне и пребациле се прено р. Спрече у одређене рејоне. Пребацивање је изведено без додира са непријатељем. Штаб 3. бригаде је интендантуру и санитет упутио са батаљоном 5. бригаде 17. априла у 19 ч,асова, одмах по пријему наређења за понрет. Северно од Спрече Бригада је остала до 19 часова 18. априла, нада је извршила понрет и у рејон с. Тупковићи – с. Грачаница стигла у 7 часова 19. априла. Ту је заузела распоред: 1. и 5. батаљон у с. Грачаници, 2, 3. и 4.батаљон у с. Тупковићи, а санитет и интендантура су остали у с. Врело.

У овом рејону јединице 36. дивизије остају до 25. априла. Иод 3. бригаде дошло је 22. априла до измене у распореду – 4. и 5. батаљон су извршили покрет до с. Г. Лукавице и затворили правац од Живиница (санитет и интендантура бригаде су се 20. априла пребацили за с. Грач,аницу). Тог дана, око 11 часова, дошло је до сукоба патроле 4. батаљона и јаче патроле непријатеља. Након краће ватре непри,атељска патрола се повукла према Живиницама. Ови дани искоришћени су за сређивање и одмор јединица и за свакодневну војно-политичну обуку. У с. Грачаници, **21.** април,а, Бригада је полож;1ла заклетву, сем 3. батаљона који је тај чин обавио раније у Г. Зовику, а 23. априла одржана је и партијска конференцијз у с. Грацаници. У то време Бригада је (на дан 16. априла) има-

[37] Зборник 1У/24, док. 81, стр. 271—273.

ла по списку 1.267, а на лицу 836 бораца и руководилаца. У расходу се налазио 431 борац, углавном рањеници и болесници. Од наоружања имала је 633 пушне, 22 пушкомитраљезд, 5 тешких митраљеза, 8 аутомата, 34 пиштоља, 6. противтенковских пушака, 1 противтенковски топ, 2 лака и 2 тешка минобацача. Наоружање је, 22. априла, повећано за 2 пушке и 1 противтенковску пушку. Бригада је располагала са 113 товарних и 24 јахаћа коња, а била је и добро снабдевена муницијом: 57349 метака за пушке, 310 за аутомате, 609 за противтенковску пушку, 150 граната за топ, 10 мина за тешки и 22 ммне за лаки минобацач. Тих дана 21. априла, 1. батаљон 6. бригаде припојен је 5. бригади као њен 5. батаљон. Са овим батаљоном 5. бригада је имала 872 борца наоружаних са 697 пушака, 5 тешких митраљеза, 26 пушкомитраљеза, 14 аутомата, 43 пиштоља, 2 л,ака и 1 тешким минобацачем, и 4 противтенковске пушке. У народном периоду јединице 16. дивизије вршиле су ближа померања у распореду.[38]

У штабу 3. корпуса одржан је, 24. априла, састанак са штабовима дивизија, на коме је анализирана ситуација у источној Босни и Србији и у вези с тим, задаци дивизија, а посебно 16. и 17. дивизије које су одређене за прелаз Дрине и продор у Србију ради олакшања пребацивања 2. и 5. дивизије на просторију Медведника и Равне горе, северно од комуникације Ужице-Пожега. Након састанка, Штаб корпуса је истог дана издао заповест, по којој је 16. дивизија требало да се постави на просторију Дрињача-Братунац. Одатле ће се, ноћу 28/29. априла, пребацити преко Дрине и са једном бригадом напасти Љубовију са севера, а са две бригаде са југоисточне стране, уз обезбеђење од Зворника. По заузећу Љубовије продужава према Пецкој и оријентише се према комуникацији Ваљево-Шабац. Седамнаеста дивизија је требало да се постави на просторију Фдковић-Скелани-Топлица, одакле ће исте ноћи прећи Дрину код Бајине Баште, ослободити ово место, затворити правац од Ужица код с. Дуб и главнину дивизије оријентисати на правцу Ужице-Ваљево. Ради олакшања дејства 16. и 17. дивизије, 36. дивизији је наређено да се до 27. ап-

[38] Зборник 1У/25, док. 7, стр. 24—27, док. 123, стр. 439-441, Зборник 1У/24, док. 167, стр. 542, док .181, стр. 595, 596 и док. 182, стр. 598.

рила пребаци на просторију Папрађа-Кусоњ1а, одакле је требало да са обе бригаде изврши напад на Зворник, ослободи га, разруши друм северно од с. Снагови, затим да се са једном бригадом постави на просторију Ново Село-Г. и Д. Дјевање ради контроле десне обале Дрине и затварања правца према Љубовији, а са другим снагама да контролише леву обалу Дрине и затвори правац према Дрињачи.[39]

По заповеети Штаба 36. дивизије 3. и 5. бригада су извршиле покрет ка Зворнику. Трећа бригада се после покрета око 10 часова сместила на просторији Осмаци-Подборогово-Матковац-З/идоње. Међутим, до реализације одлуке Штаба корпуса, тј. до напада на Зворник и прелаза преко Дрине, није дошло. Непријатељ је успео да дешифрује депеше и открије намеру Штаба корпуса, па је брзо реаговао. Извиђачки делови 13. СС дивизије су већ сутрадан, 25. априла, око 8 часова, правцем Јелово брдо и с. Вуковина-Зелина напали распоред 1. и 5. батаљона 5. бригаде и уз јачу артиљеријску и минобацачку ватру натерали батаљоне 5. бригаде на повлачење – 1. батаљон на Ракино брдо, а 5. батаљон у с. Врело и једном четом у с. Пандуре. У исто време је непријатељска артиљерија из Цапарда цео тај дан тукла полож,аје осталих батаљона 5. бригаде, као и колону 3. бригаде која је била у покрету, све до 19 часова када је стигла на наведену просторију.

Следећег дана, 26. априла, један ојачан пук 13. СС дивизије прешао је реку Спречу и након артиљеријске припреме, око 10 часова, напао положаје 5. бригаде код Пандура, потиснуо је и продро до с. Рашева. Пред ноћ, око 19,30 часова, непријатељске снаге су напале и положаје 3. батаљона 3. бригаде, збациле га са Камена и потисле у правцу Зидоња. Због тога је Штаб 3. бригаде повукао 1. батаљон из Осмака на Борогово и 4. батаљон из Матковца на источне косе Борогова. Ноћу 26/27. априла 2. и 4. батаљон 5. бригаде нападали су непријатељске снаге у с. Рашеву.[40]

Истог дана кренула су два батаљона 7. СС дивизије ,,Принц Еуген" од Рогатице и Соколца на север у правцу Власенице, потискујући јединице 27. дивизије. Штаб корпуса за-

[39] Зборник 1У/24, док. 108, стр. 341–346.

40 Исто и Зборник 1У/25, док. 7, стр. 27 и док. 123, стр. 442.

кључује да непријатељ жели да овлада комуникацијом Зворник-Дрињача-Власеница и Бирчом, а затим да, поседањем пл. Јавора, потионе снаге 3. корпуса према Братунцу и Сребреници, где су се већ налазиле 16. и 17. дивизија, и да их ту у великој избочини Дрине.окружи и уништи. Поред јединица 13. СС и 7. СС дивизије у овој операцији анпажован је 3. домобрански здруг (бригада) и посаде гарнизона у овом региону, као и зеленокадровске и четничке снаге из Србије и Босне. У таквој ситуацији Штаб корпуса привремено обуставља припреме за прелаз у Србију и наређује 17. дивизији да усиљеним маршем крене са просторије Скелани-Факовић-Сребреница преко Милића и Нарауле на Нраљеву гору (Јавор планина).[41]

Непријатељ је 27. априла наотавио наступање од Зворника долином Дрине према Братунцу, од цесте Тузла – Ззорник према Бирчу и од Тузле према Нладњу и Шековићима. Био је врло активан и на линији Рогатица-Соколац. Рано ујутро његове снаге су ушле у Шековиће са намером да наставе продирање до Власенице где су се налазиле јединице 3. корпуса. Требало је да се ту ове снаге споје са деловима 7. СС дивизије. Нолона која је продирала долином Дрине ушла је у с. Дрињачу и продужила ка Новој Насаби, али је задржана од 1. батаљона 2. бригаде на линији Оштри Брег – к. 424. У овој оитуацији 16. дивизија се распоређује на линији с. Нова Насаба – с. Г. Залуковик – с. Заклопача, а 36. дивизија прелази Дрињачу и запоседа положаје Победарје-СтолицеТрадину-Бе" тањ. Пре него је стигла у овај рејон, 3. бригада је, по наређењу Штаба 36. дивизије, извршила покрет истог дана и око 8. часова посела положаје на линији Јевик – Бјела земља – Номињача, да затвори правац од Цапарда и обезбеди пребацивање преко Дрињаче осталих јединица 36. дивизије и оних јединица 38. дивизије које су се повукле са Мајевице пошто су напале непријатеља у с. Трново и спасле једну групу базираних рањеника. Пошто је пропустила све јединице, 3. бригада

[41] Летећа бригада мајора Тодоровића, Романијски четнички одред, Летећа бригада Романија, Прва сарајевска бригада, 1. и 2. батаљон Власеничке бригаде, Оловски батаљон Кладањске бригаде, Озренска летећа бригада и један батаљон од 100 људи Виоочке бригаде. Зборник 1У/24, док. 108, стр. 342, док. 165, стр. 504, док. 168, стр. 558 и док. 188, стр. 617.

је прешла Дрињачу око 19 часова код Налабаче и отишла у Победарје.[42]

На правцу Соколац – ХањПијесак 27. дивизија је у току 28. априла привремено задржала непријатеља и делимично га потиснула, али је он од правца Шековића успео да се пробије у Власеницу. Штаб 3. корпуса наредио је општи противнапад на Бирчу, да би се непријатељске снаге рја&биле, а јединице корпуса да се пребаце на нове просторије: 17. див1изија правцем Сребрница–Хан-Пијесак, да са 27. дивизијом онемогући 7. СС дивизији продор према Власеници, а 16, 36. и 38. дивизија да преко Цапарда оду на Мајевицу. Ради тога је поново оформљен Оперативни штаб 16, 36. и 38. Дивизије на челу са командантом 16. дивизије, Данилом Лекићем.[43]

Да би јединице заузеле што повољније положаје за напад, заједнички штаб 36. и 38. дивизије издао је 28. априла у 22 чаеа наређење да се обустави покрет према Грабовици и поседне: 17. мајевичка бригада линију Совари-Миловановић-Језеро (изнад Норијена); 3. бригада Столице-Гачићи-Градина и 5. бригада Симићи-Рипа, закључно до Врела. Пета бригада имала је задатак да успостави везу са 16. дивизијом, а 17. мајевичка да контролише мост на Дрињачи код Налабаче.[44]

Само неколико часова касније, у 3 часа 29. априла, Оперативни штаб дивизија издаје заповест за општи напад на непријатеља на линији Бетањ-Калабача и пробој ка Мајевици источно од цеете Тузла-Брчко. При томе 5. војвођанска бригада имала је да напада непријатеља на линији Бетањ-Градина-Беговићи са задатком да овлада мостом испод Градине, организује мостобран и омогући прелаз осталих јединица које ће се кретати правцем Градина-Јаковице-Плазаче-Шековићи (Акмачићи); 3. војвођанска бригада са положаја око Столица, одржавајући везу лево са 5. бригадом код Беговића и десно са 2. бригадом на Рудишту, добила је задатак да збаци непријатеља са његових положаја и да га преко Супчана протера у долину Дрња-

[42] Исто, и док. 191, стр. 622; Зборник 1У/25, док. 7, стр. 27 и док. 123, стр. 442; Зборник 1У/27, док. 38, стр. 191; П. Грујић н.д. стр. 161—162.

[43] Зборник 1У/27, док. 38, стр. 193; П. Грујић н.д. стр. 162.

[44] Зборник 1У/24, док. 141, стр. 425—428;

че, а затим да, зависно од ситуације, ирађе на леву обалу Дрињаче и продире ка Браинцима; 17. мајевичка бригада требало је да овлада мостом код Калабаче и поседне мостобран на линији Лемића брдо-Јевик-Бијела земља-Комињача, створи мостобран и тако обезбеди прелаз преко Дрињаче јединицама које ће даље наступати преко Папраће и Косоваче у правцу Мајевице; 1. војвођанска бригада са положаја на линији испред Црквина (Рашића гај) — Симићи затвара правац од Власенице, а по стварању мостобрана код Градине енергично продире працем Градина-Јаковице-Плазаче-Стрмица-Акмачићи; 2. војвођанска бригада са положаја на линији Рудиште (Бобари) — Милановићи-Крстац-к. 725 обезбеђује леђа и бокове 17. мајевичкој бригади, а по стварању мостобрана око моста на Дрињачи про дире правцем Коријен-Калабача-Јевик-Петровића гај-Косовача; 4. војвођанека бригада, која се налазила у покрету, чим стигне на просторију Солаковина — Грабовића повезује се са 1. војвођанском бригадом и са њом продире правцем Градина-Јаковице; ако се нађе на просторији Шадића, повезује се са 2. бригадом са којом продире правцем Коријен-Калабача; Подрињски НОП одред по стварању мостобрана код Калабаче, позади 2. бригаде пребацује се на леву обалу Дрињаче. Штаб 16. дивизије и њен командант у улози Оперативног штаба руководе операцијом, Штаб 38. дивизије командује 17. мајевичком и 2, војвођанском бригадом и Подрињским НОПО, а Штаб 36. дивизије 1, 3. и 5. војвођанском бригадом.[45]

Извршавајући одлуку Штаба корпуса, 17. дивизија се у покрету према комуникацији Хан-Пијесак – Власеница, 29. априла, сукобила са непријатељем на линији Батура-Поћепље. Ту је борбом прса у прса непријатељ ометен да уђе у Власеницу са правца Соколца. На сектору Бетањ-Калабача 17. мајевичка није успела да овлада мостом и мостобраном, јер ју је непријатељ предухитрио и са јачим снагама прешао на десну обалу, где је посео доминирајуће положаје на линији Норијен-Супчани. Нако је 5. војвођанска бригада овладала Бетњом и мостом испод Градине и тако преоекла пут Власеница-Шековићи, штаб Оперативне групе је донео одлуку да јединице 36. дивизије по сваку цену одрже положаје на Столицам,а, а 17. мајевич-

[45] Зборник 1У/24, док. 150, стр. 449-^51.

ка да затвори правац Иоријен-Миловановићи све док главнина групе дивизија не пређе на леву обалу Дрињаче преко моста испод Градине. Сви покушаји непријатеља да збаци 3. војвођанску са Столица и да продре друмом од Власенице према мосту завршили су се неуспешно. Након тешких и крвавих борби, све јединице су се, у току дана и ноћи 29/30. априла пребациле на леву обалу Дрињаче, прекидајући тако за непријатеља комуникацијске правце Власеница-Шековићи и Кладањ-Шековићи.[46]

Одмах након доласка и прикупљања н,а просторији с. Победарја, батаљони 3. војвођанске бригаде добили су задатак да нападну непријатеља н,а Столицама и у с. Супчане. Нападом у 1 час 5. батаљон је успео да протера слабије снаге непријатеља из с. Супчани до моста код Шековића, одакле је пружен снажан отпор из кућа. Трећи и 4. батаљон су избили на Столице у 4 чаеа, али тамо нису затекли непријатеља. Након тога Бригада је заузела следећи распоред: 1. и 2. батаљон посели су положаје на Столицама, 5. батаљон је посео Бачковац, 3. батаљон Градину и Беговиће, а 4. багаљон положаје код Цинцара.

Тек -што су поседнути положаји, непријатељ већ око 8 часова напана 3. батаљон, настојећи да ое пробије цестом према Власеници. Иако је батаљон задржао своје положаје, непријатељ је успо *ј* да се цестом пробије за Власе «ицу. Нешто касније, непријатељ је јачим снагама н,апао све положаје бригаде – на Цинцару, Бачковцу и Столицама. Још у току подилажења обасуо је положаје снажном артиљеријском и минобацачком ватром, а у јуришу је добро искористио аутоматска оруђа и троблонске пушке. Целог дана непријатељ је покушавао да разбије оистем одбране. Мање-више његови напади су одбијени. У повлачењу није успевао да покупи своје мртве. Кључни положаји су били на Столицама, па је на те положаје непријатељ највише и кидисао. У једном противнапзду једна чета 2. батаљона, предвођена замеником команданта батаљона (Драгољуба Грбића Банаћанина) тако је снажно потер;ала непријатеља према Дрињачи да његови вој-

* Зборник 1У/24, док. 167, стр. 544, док. 190, стр. 621 и док. 193, стр. 644; Зборник 1У/27, док. 38, стр. 194.

ници нису успели да се дочепају моста већ су снанали у набујалу реку која је носила све са собом.

Али, и за 1. батаљон је било критичних тренутака. Одбиј,ајући све до ноћи насртаје непријатеља, 2. чета 1. батаљона остала је без номанде чете која је иначе изгинула и спала само на једну десетину. Да би изнели рањенике и њихово наоружање, преостали борци чете морали су напустити положаје на Милић(а коси коју је непријатељ у 21 час посео. Са ових положаја непријатељ је одмах кренуо даље у напад да прошири свој уопех лево и десно, да би се пробио напред и тако избио за леђа осталих наших јединица на Столицама и Николића брду. У том тренутку Штаб бритаде уводи у борбу чету 2. батаљона из резерве Бригаде. Свесни да су Столице кључни положаји за све три дивизије, борци ове чете су одлучним противнападом, са изузетним напрезањем и храброшћу, успели да оно 22 часа одбаце непријатеља на сам врх Мштића косе, где је био присиљен да се укопа. Од тада па до зоре 1. и 2. батаљон су стално нападали, како би непријатеља збацили и са ове косе. Борци су прилазили и на 40-50 м, али нису успели да га потисну.

Напади 1. и 2. батаљона на Милић,а косу настављени су и ујутро 29. априла по врло лошем времену, магли и суснежици. Магла је омогућила да борци приђу непријатељским рововима на неколико метара. Борци једне чете 2. батаљона су у једном јуришу побили 33 непријатељска војника. Томе је допринео пушкомитраљезац из те чете који је, иако тешко рањен, наставио да рафалима коси непријатељске војнике све док јуначки није погинуо. Пошто је претрпела губитке од 12 мртвих бораца, ова чета се повукла. Штаб бригаде, који је због важности Столица руководио борбом из стрељачког строја, због нритичне ситуације извлачи 4. батаљон са Цинцара, а његове положаје поседа 3. батаљон рокирајући се удесно. Захваљујући магли, 4. батаљон је непримећено стигао на Столице и након краћег упознавања са задатном Штаб бригаде га је одмах упутио у напад. Међутим, у том тренутку дигла се магла и непријатељ је по батаљону отворио ураганску митраљеску и минобацачку ватру. Само је делу 2. чете -пошло за руком да се подвуче под сам врх и ту у мртвом углу избегне веће губитке. Батаљон је због доминирајућег положаја непријатеља, близине и откривеног терена

претрпео велине губитке. Иада је обавештен да је 5. бригада образовала мостобран, Штаб бригаде је повукао 3. батаљон и увео га у напад на Столице, десно од 4. батаљона. Нападајући само Супчане, овај батаљон избија за леђа непријатељу, ту убија 15 непријатељских војника и након више узастопних јуриша протерује остатак ка мосту 'и ка Шековићима. Тиме су непријатељске снаге на Милића коси биле потпуно одсечене од оних на другој страни Дрињаче.

Оценивши да је ситуација код 3. бригаде још увек критична, Штаб 36. дивизије упућује на Столице и 5. батаљон 1. војвођанске бриг,аде. Након краће припреме, 1, 2. и 4. батаљон 3. бригаде са батаљоном 1. бригаде јуришају на окруженог непријатеља, ускачу у његове ровове и борбом прса у прса одмах ликвидирају део снага док је остатак, пробивШИ се кроз обруч између 4. батаљона 3. бригаде и 5. батаљона 1. бригаде, безглаво бежао низ падине Столица ка Дрињачи и Шековићима. Нешто пре тога, а да би олакшао притисак на Столице, непријатељ је извршио напад на положаје 5. батаљона на Бачковцу. Противнападима батаљон је одбио све ове покушаје непријатељја. У једном противнападу борци 5. батаљона су запленили један шарац. До 19 часова непријатељ је био збачен са свих положаја и протеран на леву обалу Дрињаче, где је посео ровове и отпочео да туче јаком артиљеријском и минобацачком ватром раопоред 1. и 3. батаљона који су већ били избили на реку. Уто је стигло и наређење Штаба 36. дивизије да Бригада обустави борбе, да се у сумрак одлепи од непријатеља и да отпочне прелажење Дрињаче испод Градине.

Штаб бригаде је одмах организовао извлачење јединица и прелажење на другу обалу. Задњи делови прешли су Дрињачу 30. априла ујутро око 4 часа. Након тога Бригада је продужила покрет преко Плазаче и Трнове и око 14 часова стигла на просторију Г. и Д. Допасци, где је заузела следећи распоред: 1. и 5. батаљон, интендантура и санитет у с. Допасци; 2. батаљон је остао у с. Трнову ради обезбеђења дивизијске болнице; 3. и 4. батаљон и Штаб бригаде у с. Д. Допаеци. Али, већ сутрадан, 1. маја у 5 часова, извршене су измене у распореду: Штаб бригаде се преместио у Г. Допаеце код 1. и 5. батаљона, 3. и 4. батаљон одлази у с. Гојковићи да затворе прав,ац од Нладња, а 2. батаљон је, по на-

ређењу Штаба корпуеа, отишао на Бетањ да по сваку цену затвори правац Власенице-Шековићи. У току дана непријатељска ,авијација је била врло активна – бомбардовала је и митраљирала положаје Бригаде, као и Штаб бригаде и дивизије у с. Допасце.

Преласком преко Дрињаче јединице 16, 36. и 38. дивизије избетле су даље борбе у окружењу које су биле за њих врло неповољне, јер су вођене на релативно малом простору, и на брдско-планинском земљишту и с,а далеко јачим и боље опремљеним и наоружаним непријатељским јединицама. Треба имати на уму да су то јединице формиране на глу источне Босне (13. СС „Ханџар" дивизија) и Баната (7. СС ,,Принц Еуген" дивизија), чије је људство добро обучено и које се добро енопазило на тлу наше земље, као и да су успеле да се, створивши мостобран, окаче на Милића Иоси изнад Дрињаче чиме је положај наших јединица био још више угрожен. Иоморе и велики број рањеника корпуса су успоравалм покрете и дејства јединица која су се иначе одвијали релативно дуго и под врло неповољним временским условима (снег и киша). Па ипак, мада је успео да продре дуж Дрине, спречи планирано пребацивање 16. и 17. дивизије у Србију, непријатељу није пошло за руком да ове читири дивизије набаци на Дрину и уништи. Шта више, пробивши његов обруч, оне су се пребациле на нову просторију где ће се припремити за нова офанзивна дејства у правцу Мајевице и поновни покушај лреласка у Србију.

Налазећи се на најооетљивијем правцу и бранећи кључне положаје у распореду груле дивизија, 3. војвођанска бригада је, заједно са једним батаљоном 1. бригаде, у потпуности извршила поверени задатак. Само у току дана, 29. априла, одбила је многе јурише и извршила 14 противналада, све док није разбила и протерала непријатељске снаге са Столица, Милића косе и Супчана. По хладном времену киши и снегу, који су се смењивали, борци 3. бригаде, иако изнурени, гладни и недовољно обучени (многи и боси), испољили су високу морално-политичку и борбену свест, пожртвовање и храброст, и били, у пуном смислу те речи, на висини добивеног задатка. Исто тако, са иетим борбеним жаром и високом моралном одговорношћу, болницарке су извршавале хумане задатке санитетске службе.

У току борби у рејону Столица, Бригада је имала 61 рањеног, 4 нестала и 41 мртвог борца и старешину, и при томе изгубила три пушномитраљеза чије су нишјанџије б-иле изненађене и занлане. Но, непријатељ је још лошије прошао – имао је прено 150 мртвих и још већи број рањених, односно прено 300 избачених из строја. Поред пушака, заплењен је један лаки митраљез, 1 шарац, 2 аутомата, магацин хране и телефонски кабл постављен између Шековића и Столица. Утрошена је сва муниција за британска аутоматска оружја, затим ручне бомбе и мине за минобацач. И остал,а пушчана и митраљеска муниција је практично утрошена – батаљони су имали од 2–3.000 метака.

Велики број мртвих и рањених указује да борци нису довољно респектовали војвички високо обучене непријатељске војнике, и да нису добро користили природне заклоне, не само од пушчане и митраљеске, већ и од артиљеријске и минобацачке ватре. То се односи и на нижи старешински кадар, код којих је такође већи проценат пошнулих и рањених. Искуство је и овог пута показало да је однос према рањеницима и њихова заштита светиња за све борце. Од тренутка када су преузели одговорност за одбрану Столица и спас неколико стотина рањеника корпуса (то је саопштено свим борцимај није било те силе која их је могла натерати да одступе. Томе је много допринела и чињеница што су се од тог тренутка све команде, од чете до Штаба бригаде, налазиле код бораца, у стрељачком строју.

У најтежим данима исхрана бораца је подбацила. Ист^ на, батаљонски радни водови су спремали и нували храну, али је њу, због тешке борбене ситуације, било немогуће допремити и поделити је борцима.

Здравствена ситуација у Бригади је била добра, без обзира на критичну ситуацију у одећи, обући и рубљу, на лоше временске прилике које су тих дана владале, на изнуреност бораца због слабе исхране и великих напрезања. Због тога што је знатан број коња дат за ношење рањеника, остали коњи су били преоптерећени и доста њих је имало ране на леђима.

За испољену изузетну храброст и упорност у вођеним борбама на Столицама, Бачковцу, Милића Коси и Супчанима и за велики допринос у одбрани рањеника корпуса, као и за

пробој из оиружења, Врховни штаб је похвалио борце и старешине 3. војвођансне бригаде, што је снажно одјеннуло у свим војвођанским јединицама, допринело јачању борбеног морала, као и угледу Бригаде.[47]

НЕУСПЕО ПРОДОР КА МАЈЕВИЦИ И СЕМБЕРИЈИ

Извршавајући наређење Штаба 3. корпуса, јединице корпуса су се извукле из угрожене зоне и, осујетивши намере непријатеља, 1. маја заузеле следећи распоред: 16. војвођанска дивизија на сектору Бијело Поље – Поповићи; 36. војвођанска дивизија на простору Допасци – Начајевићи – Трново; 38. дивизија са 17. мајевичком брипадом на просторији Доле – Јавор; 27. дивизија са 9. бирчанском бригадом на простору Владојевићи – Четојевићи и 17. дивизија на просторији Поћепље – Ириваче – Џимрија – Мркаљи. У тој ситуацији непријатељ је отпочео извлачење из простора Бирча са сектора Шековића према Цапардама и Тузли. Једну непријатељску колону у повлачењу, јачине до 500 војника, сачекали су 1. маја један батаљон 36. дивизије и два батаљона 17. мајевичке бригаде 38. дивизије. Такође је истог дана одбијен напад Иладањске усташке бојне у правцу Стрмица. Штаб 3. корпуса наређује тада 16. дивизији да ослободи Иладањ, а 36. и 38. дивизија да затворе правце од Тузле.

Напад на усташку и немачку посаду успешно је извела 2. војвођанска бригада са два батаљона 4. војвођанске бригаде ноћу 3/4. маја, којом приликом је Иладањ ослобођен, а у руке наших јединица пао богат плен. И 17. дивизија је на својим положајима имала тешке окршаје са четницима, усташама и Немцима.[48]

Пошто је Иладањ ослобођен и јединице се мало средиле и одмориле, Штаб 36. војвођанске дивизије, 7. маја, наређује да 3. и 5. бригада приђу ближе цести Зворник – Тузла

[47] Зборник 1У/25, док. 7, стр. 28—32 и док. 99, стр. 336, фуснота 5; Зборник 1У/27, док. 38, стр. 193—194.

[48] Зборник 1У/25, док. 12, стр. 64, док. 30, стр. 134, док. 114, стр. 397, док. 193, стр. 746, док. 194, стр. 748, док. 195, стр. 750, док. 196, стр. 753 и док. 197, стр. 754; Зборник 1У/27, док. 38, стр. 195.

ради лакшег пребацивања на Мајевицу и продора према Семберији, у складу са ранијом одлуком Штаба корпуса. У вези с тим 3. бригада се преместил,а на просторију Ашћерићи – Џанојевићи – Павловићи – Мехићи, а 5. бригада на просторију Борогово – В. Њива – Папрађа. Ради тајности, требало је да се јединице разместе по шумама, да врше извиђања и да се обезбеђују од праваца: Мраморак, Зидоње – Рудник, Бијела земља и Видаковићи. Након два дана Штаб 36. дивизије је издао ааповест за продор на Мајевицу и у Семберију, ради иопитивања ситуације, избијања на Саву, пребацивање Главног штаба и рањеника у Срем, успостављања контакта са 6. бригадом, како би она ушла у састав Дивизије, и ради прихвата добровољаца из Срем,а и попуне Дивизије. По тој заповеети 3. бригада требало је да крене 10. маја у 4 часа правцем Сапна – Годуш и поседне просторију Растошница – Чајир – Чакаловица – Брзава, с тим што је требало да затвори цесту Лопаре – Растошница и да се обезбеди од правца Теочака, Нраетаве косе, Црног врха и Локањске пл.; 5. бригада је требало да изврши покрет правцем Нраљевићи – Сапна – Годуш – Равни Завид и поседне просторију Бријест – Музели – Завршје – Обршине, одакле да контролише правце од Рожња, Столица, Бусија, Лабуцке и Прибоја, да извиђа непријатеља и да садејствује 3. бригади у борби против непријатеља који би евентуално надирао правцем Лопаре – Растошница. Подрињски НОП одред требало је да се креће позади дивизијске болнице и смести се у Равном Завиду (засеок Томићи), да се при том обезбеди од с. Рожња, с. Вукмира и с. Сапна и да садејствује 3. бригади уколико непријатељ крене од правца с. Сапна. На просторију где ће се јединице сместити договорено је да савезници авионима ноћу 10/11. маја дотуре тражену опрему, оружје и муницију.[49]

Још пре него што је стигла у рејон с. Допасци, 1. маја, Штаб 3. бригаде је, по наређењу [JJтаба корпуса, на Бетњу оставио свој 2. батаљон да затвори правац Власенице – Шеновићи. Сутрадан око 14,30 часова, дошло је до сукоба на Бетњу са једном колоном непријатеља, јачине око 500 војника, која је покушала да се са комором пробије од Власенице

[49] Зборник 1У/25, док. 34, стр. 144 и док. 41, стр. 160; Зборник 1У/27, док. 38, стр. 196.

према Шековићима. Батаљон је успео да задржи колону испред положаја све до 16,30 часова, када су стигла и два батаљона 17. мајевичке бригаде, па су заједничким снагама потпуно разбили непријатеља и протерали га наневши му губитке око 60 мртвих и рањених. Батаљон није имао губитака. Нешто раније, истог дана, око 11 часова, група од 100 – 150 усташа из Иладањске бојне напала је положаје 3. и 4. батаљона код с. Гојаковића, где су затварали правце од Нладња према с. Допасци. Након трочасовне борбе усташе су протеране према Нладњу. Ујутро, 3. маја, Бригада се пребацила на просторију с. Матијевићи – Цријевићи – Лупоглава да затвори правац од Живиница и Тупковића према Нладњу, који је увече нападала 2. војвођанска бригада. По доласку у овај рејон батаљони заузимају следећи распоред: 3. батаљон поседа положаје код зас. Луиоглаве, 1. батаљон код с. Цријевића, 2. батаљон на Џебарској градини, 5. батаљон код с. Јошје и 4. батаљон код с. Гладојевићи. Штаб бригаде, интендантура и санитет оместилм су се у с. Матијевиће. Приликом покрета 4 борца су заостала па су их четници напали и три заробили (два из дивизијске болнице и 1 и 3. батаљона), док је један успео да побегне. У току дана, 5. маја, непријатељска авиј.ација је била врло активна. Стално је бомбардовала и митраљирала положаје од чега су 3 борца погинула, а 10 је рањено. У току ноћи 5/6. маја, Бригада се пребацила на лросторију Бишиње. Овде је 7. маја око 20 часова извршена смотра и саопштена похвала Врховног штаба за борбе вођене на Столицама. Два часа касније извршен је покрет преко Видаковића, Петровића и Палраће на просторију Џанојевићи – Ашћерићи – Јасиковићи – Павловићи – Мехићи, где је стигла сутрадан око 10 часова.[50]

Извршавајући заповест Штаба 36. дивизије, 3. бригада је 8. маја 1944. године око 17 часова, кренула преко Цаларда за Међеђу и Баљковицу, где је стигла сутрадан око 2 часа. Ту су јединице заузеле следећи раопоред: 1. батаљон на Њивицама, 2. батаљон у Декићима, 3. батаљон код Нраљевића у обезбеђењу бошице, 4. батаљон у шуми Татица, 5. батаљон код Бесића и Штаб бригаде у с. Декићима. Пошто су се јединице мало одмориле, Бригада је 10. мај,а у 4 часа наставила покрет преко Мајевице правцем Годушу – Растошница,

[50] Зборник 1У/25, док. 99, стр. 332—335.

а око 11 часова батаљони су посели положаје: 1. батаљон на Краставој коси, 2. батаљон у Чакловици, 3. батаљон у Растошници, 4. батаљон у Чајирима и 5. батаљон у Брзави (Штаб бригаде, интендантура и санитет у с. Чајирима).[51]

Убрзо су четници и зеленокадровци дознали за долазак јединица 36. дивмзије, па је група четника (око 30 људи) из састава једне од бригада Мајевичког четничког корпуса, већ око 19 часова напала положје 1. батаљона на Краставој коси, али је била одбијена. Међутим, четници и зеленокадровци су у току ноћи концентрисали око 300 људи, и поново напали 1. батаљон из правца Локања, Кисељака и Чајира. Да би избегао потпуно окружење, батаљон се у нереду повлачи и том приликом губи постоље тешког бацача. Око 5 часова 11. маја ове непри,ателјске снаге настоје да заузму и с. Чајире, али одлучним противнападом 3. чете, по једна из 1, 2. и 4. батаљона четници и зеленокадровци су протерани у правцу Кисељака, оставивши при томе 7 погинулих. Бригада је имала два лакше рзњена.[52]

Истог дана, око 14 часова, Штаб 36. дивизије наређује 3. бригади да са три батаљона отпрати Главни штаб Војводине, инвалиде и болеснике до Саве и да их пребаци у Срем, да успостави везу са 6. бригадом и да отуда допрати добровољце за попуну бригада, као и храну и опрему за потребе јединица и болница. Њена остала два батаљона требало је одмах да се поставе на просторију с. Чајир и да затворе правац од Витинице, Кисељака и Локањске пл. (јача обезбеђења на линији к. 486 – к. 580 – Крастава коса) и одржавају тесну везу са 5. бригадом и Подрињским одредом. Пета бригада добила је задатак да са једним батаљоном оде на просторију Бријеста и затвори правце од Злог Села и Прибоја, са једним батаљоном на просторију с. Музели и затвори правце од Бусија и Столица, са једним на просторију с. Завршје и затвори правце од Столица преко Томанића косе и од с. Рожањ; са једним на просторију с. Растошница (група кућа источно од к. 419) и затвори правце од Оштрог врха и с. Годуша, и да одржава везу са 3. бригадом на Краставој коси. Трећи батаљон 5. бригаде требало је и даље да остане у с. Савићи сз

51 Исто, стр. 335.
52 Исто, стр. 335—336 и док. 49, стр. 181.

дивизијском болницом и да се обезбеди од правца с. Рожња и Годуша. Подрињски одред требало је да оде у с. Чакаловицу и затвори правце од с. Мејдана и с. Прибоја. Вод Пратеће чете 38. дивизије требало је да оде у с. Брзову и затвори правац Џеман – Роман.[53]

На основу авизо наређења Штаба 36. дивизије, 2, 4. и 5. батаљон кренули су преко Чакаловице већ у 14 часова са Главним штабом Војводине и инвалидима. Испред Теочака 4. и 5. батаљон су били дочекани ватром једне јединице 13. СС дивизије и зеленокадроваца. У трочасовној борби (од 17 до 20 часова) успели су да одбаце непријатељске снаге у правцу Снијежнице и с. Прибоја. Непријатељ је претрпео губитке од 25 мртвих и рањених, а батаљони су имали 3 мртва и 11 рањених бораца.[54]

Иако је ситуација била неизвесна, батаљони нису продужили покрет већ су 12. маја, у 2 часа посели положаје: 2. батаљон на Турсановом брду, 4. батаљон према Снијежници и 5. батаљон на коси између Чајира и Ирстаца. У духу заповести Штаба дивизије, и друга два батаљона 3. бригаде кренула су 12. маја у 5 часова и до 10 часова стигла у рејон Ирстаца. Међутим, убрзо су уочени покрети јачих снага непријатеља из више празаца, па су све јединице дивизије кренуле на нову просторију – јединице 3. бригаде врше покрет око 16 часова часова и до 21 час поседају просторију Бријест – Музели – Равни Завид – Годуша, а јединице 5. бригаде просторију Пељаве – Мезграја ради обезбеђења од Лопара, Иораја и Угљевика и оф,анзивног дејства према Теочаку. У покрету се 2. батаљон 3, бригаде на цести код Растошнице сукобио са једном непријатељском јединицом јачине око 400 војника која је стигла од Јелице. Батаљон је имао једног погинулог, колико и непријатељ. И јединице 5. бригаде имале су тешке борбе са непријатељем на линији Араповићи – Угљевик – Богутово Село, због чега су се пребациле на просторију Теочак – Снијеж« ник – Чајир – Ирстац.[55]

Ујутро, 13. маја око 8,30 чаеова, 2. батаљон и две чете 1. батаљона 3. бригаде заједно са дв,а батаљона 5. бригаде вр-

[53] Зборник 1У/25, док. 49, стр. 181—182, док. 99, стр. 337 и док. 124, стр. 448.
[54] Зборник 1У/25, док. 99, стр. 337.
[55] Исто и док. 124, стр. 445.

ше напад на непријатељсне снаге ноје су се кретале од Растошнице. Након петочаоовне борбе непријатељ је био присиљен да се повуче у правцу Снијежнице и Теочака. Чете 1. батаљона нападале су од Годуша косом према Чајиру, а 2. батаљон према Обршинама. У борби овог дана непријзтељ је имао 30 мртвих и рањених, а 3. бригада 1 мртвог и 1 рањеног. У борбама лротив батаљона 5. бригаде бил и су укључени и четници Мајевичког корпуса.[56]

Пошто је непријатељ и 14. мај,а ујутро наставио нападе на положаје 5. бригаде, то је ИЈтаб 36. дивизије наредио да се 3. бригада са дивизијском болницом пребаци на просторију Столице – Јелица – Мус. Јајићи – Међђа – Г. Бањковица. Петој бригади наређено је да до 12 часова задржи непријатељске снате код Обршине и Растошнице, а потом да се пребаци и поседне просторију Годуш – Сапна – Ираљевићи. Све јединице Бригаде поселе су положаје до 20 чаеова. Само је 1. батаљон са болницом стигао тек 15. маја око 4 часа. Бригада је заузела следећи распоред: 1. батаљон у Г. Бањковици, 2. у Међђи, 3. на Јелици, 4. на Столицама и 5. у Мус. Јајићима, где се сместио и Штаб бригаде са интендантуром и санитетом. За време покрета није било тешњег додира са непријатељем, који се ограничио на артиљеријску ватру. Од гранате рањен је 1 борац. На новој просторији јединице 3. бриг,аде су се 15. маја одмарале, пошто нису имале додира са непријатељем. Једино су две чете 1. батаљона 5. бригаде протерале четнике из с. Бошковића. Међутим, следећег дана око 11 часова једна колона непријатеља напала је 4. батаљон на Столицама. Након више поновљених јуриша и трочасовне борбе непријатељ је одбијен уз губитке од 15 мртвих и рањених, док је батаљон им,ао 4 мртва, 5 рањених и 3 нестала борца. И код 5. бригаде тог дана непријатељ је био активан од правца Растошнице, Сапне и Бошковића, али су сви његови напади углавном били одбијени.[57]

Да би се олакшала ситуација 36. дивизије и омогућило јој се да изврши добијени задатак (отпрати Главни штаб Војводине, инвалиде 'и болеснике и прими попуну из Срема), Штаб корпуса наређује 16. дивизији да се са сектора Банови-

[56] Исто.
[57] Исто.

ћи пребаци преко Спрече на Мајевицу и оријентише дејства према Посавини, а 17. бригади 38. дивизије да са просторија Ракино брдо – Осмаци оде на пл. Јелицу ради пружања по моћи 36. дивизији. Јединице 16. и 38. дивизије кренуле су 16. маја. Пошто су прешле р. Спречу, јединице 16. дивизије су порушиле пругу између Пурачића и Миричине и избијањем ча линију Ратиш – Цаге дошле у додир са зеленокадровцима и предњим деловима 13. СС дивизије које потискују и долазе на просторију Јасеница – Потпећ где се задржавају. Иада је прешла цесту Зворник – Тузла, 17. мајевичка бригада први додир са непријатељем остварује на линији Равни 3,авид – Јелица – Буоија. Ту је успешно одбила напад непријатељских снага од Сељубиља, Храсна, са правца Орловине и одбацил,а четнике од Пожарнице ка Бусијама.[58]

Ради усклађивања дејства са 16. дивизијом, штабови 36. и 38. дивизије издали су 16. маја у 24 часа заједничку заповест за нови распоред, орјентишући јединице према комуникацији Тузла – Брчко. Наиме, 17. м.ајевичка бригада требало је одмах да крене правцем Јелица – Столице – Дебела липа – Орловине и постави се на лмнију Бусија – Златово – Орловине, са задатком да одбаци непријатељоке снаге, уколико се тамо налазе, обезбеђујући се од правца Пожарнице, Злог Села и Прибоја и одржавајући тесну везу са 5. бригадом код с. Музели и 3. бригадом на Столицама. Истовремено 3. бригада требало је да поеедне и брани положаје на линији Рожајска коса – Јелица – Столице, обезбеђујући се од Сељубља, Сапне и Годуша. Пета бригада требзло је да, поседањем просторије Музели – Равни Завид, затвори правце Бријест – Музели, Сапна – Годуш м Џемат – Обршине – Романи, да контролише цесту Прибој – Растошница – Годуш, и по потреби врши притисак ка Злом Селу.[59]

Изврш,авајући заповест Штаба дивизије, 3. бригада је 17. маја у 4 часа заузела следећи распоред: 1. и 5. батаљон су посели положаје на Јелици, 2. батаљон је у бригадној резерви и обезбеђује дивизијску болницу на Јелици, 3. је посео положај на Рожањској коси, а 4. на Столицама. Штаб бригаде, Интендантура и Санитет су се сместилм такође на Јели-

[58] Зборник 1У/27, док. 38, стр. 197.
[59] Зборник 1У/25, док. 76, стр. 262.

Група рањених и болесних бораца на лечењу у санитету Бригаде, мај 1944.

ци. За време понрета непријатељ је припуцавао на 1. батаљон, а око 9 часова је, правцем од Дебеле липе, напао положаје 4. батаљона на Столицама. Развила се огорчена борба уз обилато коришћење тешког и аутоматског наоружања од стране непријатеља. Батаљон је успешно одолевао свим нападима есесоваца, све до 16 часова када је 4. батаљону у помоћ притекао 2. батаљон. Заједничким противнападом његове снаге су до 18 часова одбачене уз губитке од око 50 мртвих и рањених. Бригада је имала 7 мртвих, 19 рањених и 2 нестала, углавном из 4. батаљона.x

У 19 часова, Бригада је по наређењу Штаба дивизије коенула према Бусијама, да се пребаци преко цесте Брчко – Тузл,а на пл. Међедник, ближе 16. дивизији. Ујутро 18. маја заузела је следећи распоред: 1. батаљон посео је Зелену косу према комуникацији Брчко – Тузла, 2. је посео Дрењак, 3. батаљон Чивин вис, 4. батаљон Бусије, а 5. је такође оријентисан према цести. Из овог распореда Бригада је покушала

x Међу погинулим је био и заменик командира чете у 2. батаљону Стева Стојшић из Манћелоса.

прећи комуникацију, али је наишла на чврст отпор непријатеља и снажну артиљеријску ватру. Око 10 часова непријатељ је прешао у напад на положаје 3. батаљона на Чивином вису снагама јачине од 150 – 200 војника. Пошто је био одбијеи, довукао је појачање и око 16 часова, уз јачу артиљеријску и минобацачку подршку, поново напао положаје 3. батаљона. Борба за Чивин вис трајала је један час, а онда се непријатељ повукао и до 20 часова наставио да туче положаје артиљеријским и минобацачком ватром.[60]

У току ова два дана и 5. војвођанска бригада је водила жестоке борбе. Она је 17. маја извршила покрет на просторију Равни Завид – Обршине – Музели – Завршје – Савићи, где су у току дана њени 1, 3. и 5. батаљон водили борбе са деловима 13. СС дивизије. Нарочито су се истакле 2. чета 5. батаљона и 2. чета 3. батаљона при бочном нападу на снаге непријатеља које су нападале 4. батаљон 3. бригаде на Столицама. У 20 часова 5. бригада је извршила покрет према Бусијама. Ујутро 18. маја њене колоне су тучене артиљеријском ватром на Буеијама и на Драгановцу. Због непријатељских тенкова на цести Брчко-Тузла јединице 5. бригаде нису ни покушавале прелаз преко комуникације и одлазак на Међедник, већ су заузеле положаје према комуникацији. На тим положајима били су преко целог дана тучени артиљеријском ватром. И четници су тог дана били активни од правца Драгановца и Пожарнице. Комуникацију Тузла-Брчко једино је успела да пређе 17. мајевичка бригада 38. дивизије (без једног батаљона) у рејону Рудника, и да изађе на Међедник. Том приликом водила је тешке борбе на цести и у рејону Јасенице, а затим је, у заједници са једним батаљоном 16. дивизије, разбила артиљеријске јединице на Црвеном брду и протерала их према Сребренику. Истог дана 16. дивизија је заузела Хумке, Вјетерник и Стражу.[61]

Уочивши да је 13. СС дивизија својим распоредом потпуно покрила територију Мајевице, Семберије и Посавине, да контролише прелазе на Сави и да по сваку цену, у заједници са зеленим кадром и четницима, жели да задржи наведене те-

6® Зборник 1У/25, док. 103, стр. 352-353.
[61] Исто, Зборник 1У/25, док. 124, стр. 452 и 453; Зборник 1У/27, док. 38, стр. 198.

риторије у својим рукама, а да би се избегли већи губици, Штаб 3. корпуса је одлучио да јединице 36. и 38. дивизије не воде одсудне борбе на Мајевици, већ да се пову-ку на југ и пребаце преко Спрече, западно од Тузле. Пошто 36. дивизија није услела да се пребаци преко цесте Тузла-Брчко, њен штаб је одлучио да је из Мајевице извуче правцем Бусија-Колимер-Сељубље-Г. Храсно-Липовице-Миљановци, а након прелаза цесте Зворник-Тузла да се постави на линију Ракино брдо, Пандури и Макелићи.

Већ око 20 часова 18. маја, јединице су отпочеле напуштати положаје и формирати маршевску колону. Трећа бригада је и у претходници и у заштитници Дивизије. На челу претходнице је 4. батаљон, иза њега 2. па 1. батаљон 3. бригаде, батаљон Мајевичке бригаде који се није пребацио преко цесте, затим један батаљон 5. бригаде, дивизијска болница, комора, остали батаљони 5. бригаде и на крају 3. и 5. батаљон 3. бригаде. У овом распореду покрет је извршен у 21 чае. Код Калимера претходница се сукобила са четницима које из покрета разбија и протерује. Том приликом био је лакше рањен један борац. У с. Сељубљу претходница изненађује 4 зеленокадровца и у кратком окршају тројица гину, а један бива заробљен. У с. Г. Храсно претходница заробљава 3 зеленокадровца и 1 наредника из 8. ловачке пуковније. Разбијене зеленокадровске групице припуцавале су са коса и ћувика, на колону Дивизије све док није избила на цеету Зворник-Тузла, 19. маја оно 7,15 часова. По избијању на комуникацију 2. и 4. батаљон поеедају положаје лево и десно од цесте и обезбеђују прелаз Дивизије од правца Тузле, а 1. батаљон 3. бригаде и Мајевички батаљон обезбеђују прелаз од правца Зворника. Приликом поседања положаја, 1. батаљон је налетео на групу зеленокадроваца коју је разбио и том приликом запленио неколико пушака и нешто хране. Док су јединице прелазиле цесту, зеленокадровци су извршили напад на положаје 2. и 4. батаљона, али су убрзо одбијени после чега су само припуцавали са већег одстојања. Све јединице су до 13 часова прешле цесту, јединице 3. бригаде сместиле су на просторији Шехерџик – Вукић - Подборогово - Лике - Пантелићи, а 5. бригада на про-

[62] Зборник 1У/25, док. 103, стр. 354 и 355, док. 124, стр. 453, док. 210, стр. 781 и док. 211, стр. 784; Зборник 1У/26, док. 9, сто. 50; Зборник 1У/27, док. 38, стр. 198.

сторији Зелине-Сајтовићи (ту ее сместила и дивизијасна болница) – Рашево-Муналићи-Јелово брдо.[62]

У наведеном рејону јединице 36. дивизије одмарале су се два дана а затим су се поставиле: 3. бригада на просторију Јасиковићи – Ашчерићи – Божићи – Поповићи – Маричин брег-Мехићи, а 5. бригада на просторију Зидоње-Велике њиве-Оџаци-Бијела земља-Папрећа-Ђанојевићи-Шљепуре. У овим рејонима јединице остају све до 6. јуна 1944. Тада је 3. бригада имала 707 бораца и старешина (Штаб бригаде 18, интендантура 44, санитет 29, техничка чета 27, 1. батаљон 114, 2. батаљон 126, 3. батаљон 114, 4. батаљон 121 и 5. батаљон 114 бораца). Из овог рејона јединице 3. бригаде су контролисале цесту Зворник-Тузла, рушиле цесту Цапарде-Дрињача-Шековићи и у долини Спрече прикупљале стоку и намирнице за исхрану за потребе болница и јединица. Оно што је било најважније, све јединице су се добро средиле, одмориле и обезбедиле већом количином оружја, муниције и одећне опреме примљене од савезника. Сем тога, петнаестодневни одмор добро је искоришћен за војно-политичку обуку и партијско-скојевски рад. У то време проучавале су се и од~ луке Другог заседања АВНОЈ-а као и друге актуелне теме. Треба рећи да су борци били прееретни када су чули да Немци нису успели да униште Врховни штаб приликом напада на Дрвар. Посебна пажња је била посвећена обуци руковоња оружјем добијеним од савезника.[63]

Јединице 16. дивизије и 17. мајевичка бригада извукле су се из Мајевице западно од Тузле. Оне су имале теже борбе 21. маја приликом пребацивања са десне на леву обалу р. Спрече. Том приликом велике губитке је претрпела 17. бригада, док су две чете из 16. дивизије биле одсечене и остале на терену Потпећ-Смолуча. Након пребацивања, 17. мајевичка бригада је отишла на просторију Деветак-Турија-Хрвати-Вишћа, одакле се 25. маја пребацила на просторију Насеоци-Гладојевићи-Жепиничи, а 16. дивизија се поставмла на просторију Подгорје-Репник где остаје до 4. јуна 1944.[64]

[63] Архив ВИИ, док. 27, кут. 1243; Зборник 1У/26, док. 9, стр. 50-51; Зборник 1У/28, док. 24, стр. 121; Зборник 1У/27, док. 21, стр. 118 и док. 53, стр. 256-258.
[64] Зборник 1У/27, док. 38, стр. 199.

При покушају да се овлада Мајевицом, продре до р. Саве и успостави веза са Сремом, јединице 36. дивизије су водиле тешке борбе како са јединицама 13. СС дивизије тако и са зеленокадровским и четничким формацијама. У тим борбама 3. бригада, која је имала и најтежи задатак, имала је 19 мртвих, 50 рањених и 5 несталих бораца и старешина. У исто време, она је непријатељу избацила из строја 196 војника и старешина (мртвих, рањених и заробљених). Полазећи на извршење повереног задатка, борци и старешине, како Бригаде тако и Дивизије, били су убеђени да ће он бити у потпуности извршен. Међутим, иако су испољили примерну дисциплину и изванредно јунаштво, нису били у стању да потисну далеко бројно јаче и боље наоружане јединице 13. СС дивизије решене да по сваку цену сачувају позиције на Мајевици, Семберији и у Посавини. Сем тога, јединице 13. СС дивизије биле су, од зеленокадроваца и четника, увек брзо и тачно обавештаване о сваком покрету и распореду јединица 36. дивизије, због чега су биле у могућности да на време, у заједници са квислинзима, парирају нашим јединицама. Но, без обзира на неуепех у крајњем циљу и неким слабостима у руковођењу, јединице 36. дивизије, а посебно 3. бригада, показале су непријатељу да се, иако мале, у одсутним борбама могу успешно носити са његовим много бројно јачим јединицама, као што је то било на Столицама или на Бусијама.

ДРУГИ ПРОДОР НА МАЈЕВИЦУ

Немци су 25. маја извршили падобрански десант на Дрвар и отпочели офанзивна дејства у западној Босни у намери да ликвидирају Врховни штаб и снаге које су браниле слободну територију. Пошто се Врховни штаб извукао из Дрвара, друг Тито је наредио да све јединице НОВЈ пређу у офанзиву, и на тај начин олакшају притиске на западну Босну. У том циљу је депешом од 1. јуна Штабу 3. корпуеа наређено да са босанским јединицама изврши притисак у правцу Романије ради угрожавања саобраћаја непријатеља на комуникацији Сарајево-Вишеград и Сарајево-Брод, а са војвођанским јединицама да чисти територију Мајевице и Поса-

вине. Сходно томе, Штаб 3. норпуса 4. јуна издаје заповест за офанзивна дејства на Мајевици, у Семберији и Посавини. Продор на Мајевицу требало је да се изврши из долине Спрече у три нападне нолоне:

– 16. војвођанска НОУ дивизија под командом генерал-мајора Данила Лекића, продире као западна колона правцем Рашево-Прњавор-Кисељак-Храсно-Сељубље-Бусија-Зло Село-Лабуцка-Лопаре, да ликвидира непријатељско упориште у Лопарима и затвори правац Тузла-Лопаре, и да се обезбеди од правца Тузла-Пожарница. По заузимању Лопара напада и непријатељско упориште у Челићу;

– 38. НОУ дивизија под командом потпуковника Милоша Зекића продире као средња колона правцем Осмаци-Јелица-Равни Завид-Бријест-Прибој-Тобут, да заузме Тобут и Камени-ти бријег, а затим, ако то ситуација дозволи, да изврши припрему и нападне Корај;

– 36. војвођанска НОУ дивизија под командом мајора Марка Перичина продире као источна колона правцем Цапар-де^Бањковица-Међђа-Краљевићи-Сапна-Теочак, да линвидира непријатељска упоришта на простору Крчине-Баре, овлада левом обалом р. Тавне, линијом н. 304-Црвено брдо (тг. 383) и, не ангажујући се према Дрини, што пре избије на комуникацију Бијељина-Корај у рејону Угљевин-Сухопоље. Зависно од ситуације, Штаб 36. дивизије требало је да ангажује и своју 6. бригаду, која се налазила у Срему, за чишћење од четника просторије Црњелово-Драгаљевац.

У тону извођења ове операције, 27. дивизија је добила задатан да са једном бригадом нонтролише долину Спрече и пут Тузла-Кладањ, а са другом бригадом сентор Сребреница--Власеница и Власеница-Хан Пијесак.

Штаб корпуса је такође наредио да се поруше сви мостови и пропусти и темељито изврши прокопавање путева на правцима Тузла-Брчко и Зворник-Лопаре и на њима поставе барикаде.[65]

Јединице су на извршење задатка кренуле 6. јуна у 18 часова. По наређењу Штаба 36. дивизије 3. војвођанска бри-

[77] Зборник 1У/27, док. 39, стр. 206, П. Грујић, н.д. стр. 183-190.

гада кретала се као десна колона дивизије правцем Папрећа-Цапарди-Бањковица-Сапна-Равни гај-Велика страна, а 5. бригада као лева колона дивизије правцем Велика њива-Цапарди-Међђа-Краљевићи-Сапна-Теочак. Пред ноћ 7. јуна 3. бригада је до 19 часова стигла на просторију Баре-Горња Крчина-Пилица (н. 440), а 5. бригада је до 20 часова избила на линију Крстац-Билалићи. И 6. војвођанска бригада је прешла Саву и стигла у рејон села Црњелево-Драгаљевац. Средња колона (17. мајевичка бригада 38. дивизије), пошто је протерала четнике и делове 13. СС дивизије са Бријеста запосела је просторију Бријест-Грујичиће-Прелевина. Западна колона (16. војвођанска дивизија) до краја дана избила је у рејон Плоче-Бусије-Драгановац-Златово-Ливаде, а њена 2. бригада, пошто је под борбом прешла цесту Г. Тузла-Лопаре, стигла је у рејон с. Јабланица.[66]

Пошто су стигли у рејон Баре-Крчина-Пилице, батаљони 3. бригаде заузели су следећи распоред: 4. батаљон на Великој Страни, 1. батаљон у с. Баре (ту су били и Штаб бригаде, санитет и интендантура), 2. у с. Г. Пилице (к. 440), док су 3. и 5. батаљон отишли према Мајдану као резерва Штаба дивизије.[67]

У време планирања операције на Мајевици, 13. СС дивизија имала је своје делове у Тузли, Брчком, Бијељини, Корају, Челићу, Буквику, Градачцу, Сребренику, Срмицама, на Стражи и Хумцима. У наведеним упориштима налазиле су се и извесне групе четника и зеленокадроваца, а нарочито у Бијељини. На сектору Доња Пилица-Локањ-Тавна, налазиле су се извесне четничке јединице из Србије. На осталим секторима Мајевице, Посавине и Семберије били су четници и зеленокадровци који су се ојачали и активирали од како су на ову територију стигли есесовци. Чим су наше дивизије прешле цесту Зворник-Тузла и зашле у Мајевицу, команда 13. СС дивизије је до детаља била информисана о јединицама, правцима кретања, линијама које су поселе и намерама. Непријатељу је било јасно да снаге НОП желе поново запосе-

[66] Зборник *IV/26,* док. 60, стр. 231 и док. 119, стр. 453, 452; Зборник 1У/28, док. 24, стр. 122.

[47] Зборник 1У/27, док. 21, стр. 119; Зборник 1У/26, док. 122, стр. 476.

сти територију Мајевице, Семберије и Посавине, укључујући и ослобођење Бијељине, као и обезбеђење функционисања народноослободилачиих одбора. Због тога Оперативни штаб 13. СС дивизије, 7. јуна у 22 часа издаје заповест потчињеним јединицама (27. и 28. пуку и артиљерији) за напад на 16 36. и 38. дивизију са севера и запада, и њихово набацивањо на Дрину ради уништења. Сви делови 13. СС дивизије, сем 1. батаљона 28. пука, требало је да крену у напад 8. јуна у 3,45 часова.[68]

У току 8. јуна непријатељ није нападао положаје јединица 16. дивизије, тако да су се оне неометане припремиле за напад истог дана у 22 часа на Заједнице и Лопаре. Међутим, делови 17. мајевичке бритаде (њен 2. и 3. батаљон) водили су целу ноћ 7/8. јуна борбу са деловима 13. СС дивизије. Тек у свануће батаљони су извучени из борбе па је бригада по села положај од Ракића брда према Иаменитом брду, у с. Грујићи и на коти изнад села, која доминира цеетом Прибој -Лопаре.[69]

Једна непријатељека колона јачине око 400 војника, напала је ујутро 8. јуна око 7 часова, положаје 3. бригаде на Орлићу. Нешто касније и друга колона од око 700 војника напала је положаје на Пилици (к. 440). Том приликом непосредно је био нападнут и сам Штаб бригаде. Развила се огорчена борба у којој су 1. и 2. батаљон успешно одолевали свим непријатељевим јуришима, све до 12 чаеова када су ове снаге престале да нападају. Међутим, довукавши појачање, непријатељ је снагама од 1800-2000 војника, око 14,00 часова, са правца Мус. Трнове и с. Бјелошеваца, поново напао положаје 3. бригаде на Орлићу и Пилицама. Овом притиску батаљони нису одолели већ су се повукли на нове положаје на линији Велика Страна-Чакловица-Чајира-Растошница-Краства Иоса) 1. и 4. батаљон на Вису и Ведикој страни, 3. батаљон на Ираставој коси, 2. у Растошници, Мачвански одред и 5. батаљон – резерва Штаба дивизије у Чакловици и Штаб бригаде са санитетом и интендантуром у с. Чајира). У борбама овог дана јединице Бригаде нанеле су непријатељу теже губитке – преко 120 погинулих и преко 200 рањених, а

[68] Зборник 1У/26, док. 19, стр. 82 и док. 122, стр. 476.
[#9] Зборник 1У/26, док. 60. стр. 231 и док. 119, стр. 454.

и сама је имала осетне губитке: 19 мртвих, 33 рањена и 9 несталих. Њене јединице еу запленили 4 шарца, 5 аутомата, 18 пиштоља, већи број пушана, 4 радио-станице, неколино стотина метара кабла, доста хране, одеће, обуће и друге опреме.[70]

И 5. бригада се сукобила са јединицама 13. СС дивизије Први и 3. батаљон напали су на положаје непријатеља на Пушници. Након дуже и жестоке борбе непријатељ је збачен са ових положаја уз знатне губитке у мртвима и рањенима. Други батаљон, и поред више покушаја није успео да потисне снаге непријатеља са Гребена и ликвидира бункер на њему. Напротив, око 14,30 часова непријатељ је предузео противнапад и потиснуо 2. батаљон са положаја код с. Билалића на нове положаје на Мејдану. У овим борбама борци 5. бригаде нанели су непријатељу губитке од 48 мртвих и већи број рањених, уз сопствене губитке од 12 мртвих и 29 рањених.[71]

Следећег дана, 9. јуна, на положајима 36. дивизије релативно је било мирно. Око 13 часова 2. и 3. батаљон 3. бригаде и Мачвански одред крећу преко Велике стране да испитају просторију Баре – Ирчина и да протерају непријатеља, уколико наиђу на њега. На ову просторију батаљони су стигли око 17 часова. Међутим, непријатељ је открио присуство наших јединица и отворио снажну минобацачку и артиљеријску ватру. Жртава није било. У току дана 5. батаљон се вратио у састав Бригаде. Током ноћи Бригада је заузела следећи распоред: 3. батаљон на Турсаковом брду, 2. батаљон и Мачванеки НОП одред на Вису, 4. батаљон на Великој страни, 5. батаљон је отишао на обезбеђење дивизијске болнице, а 1. у с. Лазе као дивизијска резерва.

И на положајФша 5. бригаде, на Мејдану, вођене су борбе мањих размера, у којима је непријатељ имао 6 мртвих и већи број рањених; убијен је и већи број коња.

Ујутро 10. јуна, непријатељ је по положајима 3. бригаде отворио снажну минобацачку и артиљеријску ватру која није престала све до 12 чаеова, када је, уз јаку митраљеску ватру, предузео јачим патролама насилно извиђање. Око 13 часова отпочео је јачим снагама (1500-2000 људи) напад и на

™ Зборник 1У/27, док. 21, стр. 120 и Зборник 1У/28, док. 24, стр. 123.

7[7] Зборник 1У/27, док. 39, стр. 206, П. Грујић, н.д. стр. 183-190.

положаје осталих батаљона. Док је испред положаја 3. батаљона претрпео пораз, непријатељ је зато снажно нападао на положаје 2. и 4. батаљона, нарочито на положаје 4. батаљона (Велина страна) по којима је саередио и сву минобацачку и артиљеријску ватру. Батаљони су све до 19,30 часова одолевали нападима, а тада је непријатељ у борбу убацио резерве, због чега се 4. батаљон морао повући на друге положаје. Баш у тим чаеовима Штаб бригаде је добио наређење од Штаба дивизије да се Бригада падом мрака откачи од непријатеља и поседне просторију: Растошница-Обршине-Равни Завид-Годуш, што је она и учинила око 21 час.

У преподневним часовима батаљони 5. бригаде су минобацачком и митраљеском ватром ометали покрете непријатеља испред свих положаја и наносили му знатне губитке. Око 15 часова, након јаче артиљеријске и минобацачке ватре, непријатељ (јачине око 1500 људи) је напао положаје 2. и 4. батаљона, Одбијено је неколико напада, али су се услед бројне надмоћности батаљони уз знатне губитке морали повући. Бригада се по паду мрака такође откачила од непријатеља и посела линију: Томанића коса-Музељска коса-Равне њиве. У борбама од 7. до 10. јуна јединице 36. дивизије избациле су из строја близу 1.000 непријатељеких војника, а саме су имале 72 погинула, 142 рањена и 9 несталих бораца и старешина.[72]

Јединице 16. дивизије са једним батаљоном 17. мајевичке бригаде извршиле су 8. јуна напад на Заједнице и Лопаре. У том тренутку у Заједницама и на околним положајима налазило се око 920 војника 13. СС дивизије (са једном батеријом далекометних топова и једном батеријом хаубица) и око 330 четника, а у Лопарима око 1.000 војника 13. СС дивизије. Напад на Заједницу извршила је 1. бригада са батаљоном 17. мајевичке бригаде већ у 18 часова, а напад на Лопаре отпочела је 2 бригада са једним батаљоном 1. бригаде у 23 часа. У тешким и крвавим јуришима борци 16. дивизије су успели да у току ноћи 8/9 јуни овладају Заједницама и Лопарама, а у току дана и положајима на Брезовачи. У борбама за Заједнице и Лопаре 16. дивизија је постигла до тада

[72] Зборник 1У/26, док. 71, стр. 280-281; Зборник 1У/27, док. 21, стр. 120, и док. 39, стр. 203-205; Зборник 1У/28, док. 24, стр. 124 и 136.

свој највећи успех. Непријатељу су нанети велики губици, и узет огроман плен. Непријатељ је имао око 400 мртвих и рањених, а заплењено је 8 хаубица, 30 лаких митраљеза, 15 тешких и лаких минобацача, око 3 вагона артиљеријске, минобацачке и пушчане муниције, 14 радио-станица, 50 тешких камиона са гусеницама, 10 санитетских аутомобила, 5 теренских аутомобила, неколико моторбицикла, већа количина пушака, аутомата и пиштоља, 3 магацина са храном, одећом и обућом, већи број справа за топографско премеравање земљишта и једна комплетна артиљеријеко-техничка радионица. У овим борбама успешно је искоришћена заплењена артиљерија. Нажалост, само је један део плена извучен, док је остало морало бити уништено и запаљено (хаубице, камиони, аутомобили, складишта итд.), јер је непријатељ јачим снагама прешао у контранапад са линије с. Каштел-с. Бучје према Међеднику који заузима, а изненадним нападом у први сумрак и Брезовачу. Сутрадан, 10. јуна, цела 16. дивизија је била источно од пута Тузла^Брчко. Непријатељ је отпочео да напада јачим колонама од Тузле и с. Вакуфа. У борбама тог дана заплењена је раније наведена заповест Оперативног штаба 13. СС дивизије, из које се јасно видела намера непријатеља – да јединице НОВЈ набаци на Дрину, окружи и уништи. Због тога је Штаб 16. дивизије са одобрењем Штаба корпуеа наредио да се јединице у току ноћи 10/11. јуна откаче од непријатеља и повуку јужно од с. Лопара и с. Лабуцке на линију с. Патраш-Драгановац-Бусија-Плоча.[73]

Средња колона (17. мајевичка бригада) напала је 9. јуна око 11 часова један непријатељски батаљон на Петровића брду, разбила га, нанела му веће губитке и запленила извесну количину оружја и опреме. Затим је по паду мрака кренула у две колоне према Наменитом брду и Осињаку где је у току дана 10. јуна водила борбе са деловима 13. СС дивизије, због чега су 3. и 4. батаљон били приеиљени да се повуку са Иаменитог брда на Трњаке и да се повежу са положајима 16. дивизије на Заједницама. У току ноћи 10/11. јуна Бригада се откачила од непријатеља и посела положаје на Столицама, Дебелој липи, Томанића коси, Равном завиду и

[73] Зборник 1У/26, док. 119, стр. 454462 и док. 133, стр. 522; Зборник 1У/27, док. 39, стр. 204, П. Грујић, н.д. стр. 177-183.

према Јелици.[74]

У тродневним борбама утврђено је да се цела 13. СС дивизија налази на Мајевици, да би у заједници са снагама из Тузле (ноје су имале задатак да затворе линију дуж комуникације Тузла-Зворник) и четничким и зеленокадровским бандама окружила јединице НОВЈ и уништила их у долини Дрине. Јединице 13. СС дивизије већ су биле овладале линијом Лопаре-Заједнице-Прибој и Тузла-Пожарница. У тој ситуацији требало је брзо реаговати, што пре дивизије извући са Мајевице и на тај начин избећи удар непријатеља и осујетити његове намере. Због тога Штаб корпуса наређује да се све јединице у току ноћи 11/12. јуна пребаце преко цесте Зворник-Тузла и поседну положаје јужно од р. Спречe.

Сходно овом, 16. дивизија је 11. јуна, извршила покрет правцем Бусије-Драгановац-Бањ брдо-Храсно-Кисељак-Прњавор, и пошто је прешла цесту и р. Спречу, сместила се у рејону с. Гојчина; 17. бригада 38. дивизије изврпшла је покрет 11. јуна у 17 часова правцем Столице-Јајића-Зоља и по прелазу цесте и р. Спречe, око 8 часова, сместила се у рејону с. Осмаци; 36. дивизија истог дана, око 19 часова, врпш покрет правцем Томанића коса-Столице-Јелица-Јајићи и у рејон Рашева-Пандури-Јелово брдо стиже 12. јуна између 9 и 10 часова. Непријатељ је открио покрет 36. дивизије и до пада мрака, 11. јуна тукао њену колону из два брдска топа са Краставе косе, али без ефекта. Све јединице су прешле цесту Зворник-Тузла и р. Спречу без борбе, јер јединице тузланског гарнизона још нису биле поселе ову линију. Тек у току 12. јуна примећено је да непријатељ доводи трупе камионима и поседа наведене линије уз подршку 12 тенкова. Захваљујући брзини откачињања од непријатеља и пребацивању на просторију јужно од р. Спречe, као и закашњењу јединица тузланског гарнизона у поседању линије Тузла-Зворник, у потпуности је осујећена намера непријатеља, а његове јединице су следећег дана извршиле удар упразно.[75]

[74] Зборник *IV/26,* док. 60, стр. 233.

[75] Зборник 1У/26, док. 71, стр. 282, док. 119, стр. 462, док. 139, стр. 537; Зборник 1У/27, док. 21, стр. 121, док. 39, стр. 205; Зборник 1У/28, док. 24, стр. 124-125.

Борци 4. батаљона у покрету, јун 1944.

Преласком преко Спрече завршена је операција групе дивизија на Мајевици. Петодневне борбе вођене на Мајевици по броју обострано ангажованих снага и средстава, по свом интензитету, маневру, жртвама и резултатима, спадају у ред најспектакуларнијих борби које су војвођанске јединице водиле у иоточној Босни, уз учешће 17. мајевичне бригаде и Мачванског НОП одреда. Све јединице су биле на висини добијеног задатка и испољиле високу моралну и борбену свест. Сам непријатељ признаје да је у петодневним борбама на Мајевици претрпео губитке од 822 избачена из строја (205 погинулих, 528 рањених и 89 несталих), не рачунајући четнике и зеленокадровце чији број такође није био мали. Број избачених из строја је раван броју једне војвођанске бригаде. Борци 3. војвођаноке бригаде одиграли су значајну улогу у овој операцији. Они су први примили удар непријатеља, а постигнути резултати у борби не заостају од оних које су постигле бригаде 16. дивизије. Овом успеху погодовало је и то што су јединице биле добро наоружане и снабдевене довољном количином бомби и муниције, па се у борби није морало штедети, тим пре што је и од непријатеља заплењена

велина ноличина муниције. Сем тога, и време је било погодно за вођење борби, а земљиште за извођење маневра. Међутим, тоном ових борби испољили су се и нени недостаци: веза између нападних нолона није била најбоља, па је изостало благовремено узајамно обавештавање и помагање; обавештајна служба је подбацила – сви подаци о непријатељу и његовим намерама добијени су борбом; још увен недовољно норишћење земљишта за заклон и ефикасну употребу оружја имало је за последицу веће губитке, итд. Но, долазак наших јединица на Мајевицу и постигнути резултати били су од великог политичког значаја за становништво Мајевице, Семберије и Посавине. Народ је поново био уверен у снагу и моћ НОВЈ, и схватио колико га је непријатељ обмањивао тврдећи да су наше снаге уништене.[76]

ЈЕДНОМЕСЕЧНИ БОРАВАК У РЕЈОНУ ТУЗЛЕ И ЖИВИНИЦА

Након повлачења са Мајевице војвођанске дивизије се постављају на сектор између река Спрече и Нриваје, док је 17. мајевичка привремено остала у рејону Папрађа. Јединиие 16. дивизије су, 19. јуна, напале непријатељско упориште у Рибници и железничку пругу Завидовићи-Олово, деоница Предражићи-Буквик. Том приликом разбијен је немачко-полицијски батаљон ,,Нроација", нанети велики губици и заплењена већа количина наоружања и опреме, између осталог, 15 тешких и 3 лака митраљеза, 2 лака минобацача и др. Од 23. до 27. јуна Дивизија је водила борбе са четницима на Озрену и ослободила места Пурачић и Деветак, а од 28. јуна налазила се на одмору на северним падинама Ноњуха, на просторији с. Репник-с. Подгорје-с. Бановићи.[77]

Пошто је прешла Спречу и након краћег одмора у рејону Бишине, 36. дивизија је, 14. јуна, прешла цесту Живинице-Нладањ и сместила се на просторији Вишћа-Одоровићи. Приликом преласка цесте наишла је на мање групе четника и зеленокадроваца које су разбијене и протеране. У тону покрета непријатељска авијација је бомбардовала и митраљира-

[76] Зборник 1У/26, док. 139, стр. 537 и Зборник 1У/27, док. 39, стр. **206.**

[77] Зборник 1У/27, док. 39, стр. 206, П. Грујић, н.д. стр. 183-190.

ла колону 3. бригаде, алм жртава није било. Јединице 3. бригаде стигле су у Г. Вишће 15. јуна око 2 часа, где су се задржале ради одмора. У току 15. јуна извршен је преглед стоке у Дивизији и том приликом констатовано да има велики број непоткованих и од самара озлеђених коња. Следећег дана, у 4 чаеа, Дивизија је извршила покрет и разместила се на просторију Трештеница-Јерушке, где остаје све до 20. јуна. У рејон Мус. Трештенице 3. бригада је стигла око 16 часова и заузела следећи распоред: 1. батаљон се сместио у зае. Селомићи, 2. батаљон на просторију Нрушевац-Обојковина, 3. батаљон у с. Гаврићи, 4. батаљон у с. Галамиће, 5. батаљон је био на обезбеђењу болнице, а Штаб бригаде са санитетом и интендантуром сместио се у зас. Делићи. Сутрадан, 1. и 3. батаљон су пошли за Пољицу и Пркосвић ради н,абавке хране. Том приликом је дошло до сукоба са групом зеленокадроваца. Заробљена су 2 зеленокадровца и заплењен 1 митраљез. Батаљони су дотерали 180 говеда. По повратку 3. батаљон је отишао у Делиће и затворио правац од Нисељака и Руденике.

После тога, 20. јуна 36. дивизија је извршила покрет и сместила се на просторији Ораховица-Сеоне. За време покрета претходница 5. бригаде се сукобила са мањом групом четника коју је протерала. Том приликом четници су имали 1 погинулог и 3 рањена, а 5. бригада 3 рањена борца. Пошто су стигли у наведени рејон, батаљони 3. бригаде се размештају: 1. батаљон у Савичиће, 2. батаљон у Лозну, 3. и 4. батаљон у рејон Клемпеће-Лозна, 5. батаљон је и даље у обезбеђењу див1изијске болнице у с. Ријека, а Штаб бригаде са санитетом и интендантуром сместио се у с. Нлемпићи. У наведеном рејону дивизија остаје до 28. јуна. За то време 5. бригада се, 23. јуна пребацила на сектор Јарушне-Ораховица ради обезбеђења бока 16. дивизије, а 26. јуна се преместила у рејон Трештенице. Четврти батаљон 3. војвођанске бригаде је 22. јуна у 18 часова извршио покрет правцем Гривице-Литва-Одоровићи-Врнојевићи ради прихватања другова који су завршили обавештајни курс и ради повезивања са обавештајним органима у с. Прав. Г. Вишћа. Сутрадан, око 12 часова, када је батаљон застао у близини Г. Вишћа да се одмори, изненадно га је, од правца Одоровића, Муе. Вишће и кат. Д. Вишће напала једна јединица 13. СС дивизије јачине до 350

војника. Након пола часа борбе батаљон се повукао са косе јужно од с. Прав. Вишће. У том сукобу имао је 3 нестала и 2 рањена борца, а и непријатељ је такође имао више мртвих и рањених. Батаљон је успоставио контакт са обавештајним органима у Прав. Г. Вишћи, али због присуства јачих непријатељских снага није отишао до с. Врхојевићи по курсисте. Следећег дана, 24. јуна, 1, 2. и 3. батаљон 3. бригаде упали су у зеленокадровска упоришта у с. Пркосовић и Пурачић ради заплене хране. Зеленокадровске групе нису имале снага за обзиљнији отпор. Заробљена су 2 припадника 13. СС дивизије. Реквирирано је 183 говеда, 8 оваца, неколико коња и 13 метричких центи пшенице. Око 19 часова 26. јуна, 2. батаљон је отишао према селу Матијевићи ради прихвата другова са обавештајног курса.

Двадесетосмог јуна 36. дивизија се премешта на просторију Туловићи-Гривице-Омазићи (југозападно од Тузле) да затвори правце од Кисељана и Живиница. Том приликом је 3. бригада у рејону Омазића заузела следећи распоред: 1. батаљон у с. Гутићи ради обезбеђења од с. Вишића и Живинице; 3. батаљон у с. Лугавици ради затварања правца од Спрече и Живиница; 4. батаљон у с. Дураковићи да са положаја Г. Раван и к. 392, - затвори правце од Вишћа и Живиница. Пети батаљон је у с. Ђаци и даље на обезбеђењу дивизијске болнице, а 2. батаљон у покрету према Матејевићу. Четврти батаљон 5. бригаде, који је привремено био стављен под команду Штаба 3. бригаде, сместио се у с. Салетовићи, да са положаја к. 373 и к. 407 затвори правац од Спрече.

Следећег дана 2. батаљон се вратио са курсистима. На повратку имао је, између с. Брњице и Одоровића, сукоб са четницима. Једна другарица је том приликом лакше рањена, док је један теже рањени борац убрзо подлегао ранама. Истог дана, 29. јуна, 1. и 3. батаљон су отпратили рањенике и болеснике за Шековиће, у болницу 3. корпуса, одакле ће авионом бити евакуисани у Италију.

До 4. јула јединице су остале на својим меетима. Једино су батаљони 3. бригаде одлазили у правцу Тузле ради набавке стоке и хране. Тог дана, рано ујутро, Дивизија је извршила покрет и посела линију Осредак-Руденик-Срница-Вијенац, затварајући тако правце од Пурачића и Кисељака.

Пета бригада посела је простоарију Обојковина-Крушевац-Штике-Галамићи-Гаврићи-Вијенац. Њени 1, 2, и 3. батаљон су 8. јула у 21 час напали зеленокадровско упориште у с. Мадрац и извршили демонстративни напад на Лукавац, који су браниле усташе и делови 13. СС дивизије. Демонстративни напад је трајао све док није завршена акција у с. Модрац. Напад је имао и за циљ да скрене пажњу непријатеља док се не евакуишу рањеници из Шековића.

По извршеном покрету 3. бригада је заузела следећи раопоред: 1. батаљон се сместио у с. Делићи и посео положаје на Угарском брегу и к. 532, затварајући тако правац Пољице-Рудник; 2. батаљон у с. Мехиће; 4. батаљон у с. Авдићи; *Б.* батаљон у с. Гај и са положаја на Средику и к. 398 затварао правац од Прилика. Увече 8. јула, у 20 часова 1, 3. и 4. батаљон су пошли у извиђање правца према с. Боћовиће, између железничке станице Бистринац и железничке станице Лукавац. До сукоба са непријатељем није дошло. У наведеном рејону Бригада је остала до 13. јула.

Овим се за Бригаду, као и за остале војвођанске јединице, завршава период једномесечног боравка у непосредној близини Тузле и Живиница, јужно од комуникације Тузла-Добој. У том периоду било је само мањих чарки са четницима и зеленокадровцима и у два маха сукоба са припадницима 13. СС дивизије, у којима је Бригада имала 3. нестала, 3 лакше рањена и 1 погинулог борца. У тим сукобима заробљена су 4, а убијен и рањен већи број непријатељских војника; заплењен је и 1 митраљез. Овај период искоришћен је за сређивање и одмор јединица, и за војно-политичку обуку. Истина, иако није било непосредног сталног борбеног додира са непријатељским јединицама, један део јединица (по батаљонима) је увек дежурао на положајима, затварајући одређене опаене правце. Сем тога, батаљони су чешће упућивали десетине и водове у извиђање одређених места и праваца, а Бригада је повремено упућивала и батаљоне, како ради извиђања и енономских акција, тако и у демонстративне нападе, који су имали за циљ да одврате пажњу непријатеља од евакуације рањеника. Од 3. до 17. јула у Италију је авионима отпремљено 535 рањеника и инвалида.

У овом периоду примљена је од савезника и већа количина оружја, муниције, одеће, обуће и рубља, што је

одмах подељено јединицама. Тако су, са постојећим количинама сви борци били обучени, обувени и снабдевени бар по једним паром доњег рубља. Чешћим парењем рубља и одеће и боравком углавном на отвореном простору, сузбијене су вашке, тако да је и лична хигијена бораца за ондашње услове била на висини. Све је то, уз спроведене епидемиолошке мере (вакцинисање), допринело да се сузбије пегави и трбушни тифус који је владао у многим местима источне Босне.

Доласком на просторију јужно од Тузле, за нагомилане јединице био је проблем исхране бораца, посебно рањеника и болесника. Ово је било утолико озбиљније што је то било време када су и у нормалним условима резерве бивале на измаку (пред жетву) и што је становништво такође гладовало. У местима где су јединице боравиле, сем зеленог поврћа и нешто трешања практично није било ничег. Било је дана када су јединице добијале само супу са мало пројиног брашна, а проја и хлеб су били реткост. Веће количине намирница за исхрану и меса у живој стоци налазиле су се у зеленокадровским и четничким упориштима или упориштима које су држале усташке и немачке јединице. Због тога је и донета одлука да се врше упади у та места и откупом, реквизицијом и конфиекацијом обезбеди, у првом реду исхрана за рањенике и болеснике, а затим за борце и најугроженији део становништва. Јединице 3. бригаде чешће су ишле у тз. економске акције када су сакупиле више стотина говеда, нешто оваца, пшенице и другог. Уз правилну поделу и рационално коришћење, исхрана је побољшана а оброци повећани.

Боравак у овом региону јединице су иснористиле и за интензивнију војно-политичку обуку и партијеко-скојевски рад. Пре свега, то је била обука у руковању и коришћењу савезничког наоружања у свим условима борбених дејстава. Вршена су и гађања у јединицама да би се појединци и јединице увежбавали у прецизном гађању. У војној обуци и из других тема коришћена су искуства из претходних борби. На политичким часовима и зборовима по водовима, четама, па и батаљонима, читане су радио-вести и проучаване актуелне теме, у првом реду одлуке Другог заседања АВНОЈ-а. Од посебног интереса и значаја за јединице, народ, а и за непријатеља, била је вест о споразуму Тито-Шубашић. То је изазвало живо интересовање и дискусију. Споразум је примљен

Другарице из саиитета Бригаде иеру завоје, источиа Босна, јул 1944.

као још једна н,аша крупна победа и међународна афирмација народноослободилачке борбе народа и народности Југославије. У свим дискуоијама доминирало је неограничено повереље у Национални комитет на челу са другом Титом. Споразум је добро примљен и у народу, а код непри,атеља (четника, зеленокадроваца и домобрана) изазвао забуну и створио услове за нова преопредељења.

На партијским и скојевским састанцима, поред теоретског рада, раоправљало се о стању, појавама и проблемима у јединицама и одноОима појединих бораца према народу и њетовој имовини. Рад војно-политичких руководстава, партијских и скојевских организација имао је за циљ да ојача дисциплину и борбену спремност јединица.[78]

У међувремену, а на основу Наредбе Врховног штаба од 1. јула 1944. године од јединице 16. и 36. дивизије, 6. јула је формиран 12. војвођански корпус. За команданта је по-

[7в] Зборник 1У/27, док. 21, стр. 118-121, док. 22, стр. 122-125, док. 53, стр. 257, док. 75, стр. 329-331, док. 143, стр. 565 и 566; Збор« ник 1У/28, док. 24, стр. 125-128; Зборник 1У/29, док. 91, стр. 398.

стављен генерал-мајор Данило Лекић, за политичког комесара Стефан Митровић, за начелника штаба потпуковник Милета Ђукић, за шефа обавештајног одељења капетан Никола Лекић, а за начелнмка интендантуре капетан Шериф Буљубашић. Остале функције попуњене су касније. Формирање Штаба корпуса изазвало је кадровска померања и у дивизијама, па су ,а упражњена места, по Наредби Врховног штаба од 8. јула, постављени: за команданта 16. дивизије – мајор Марко Перичин, за начелника штаба 16. дивизије – потпуковник Периша Грујић, за команданта 36. дивизије – мајор Радосав Јовић и за политичком комесара 36. дивизије Љуба Момчиловић.* Приликом формирања Корпус је по опису имао 5.766, а на лицу 4.422 борца и старешине. Привремено је био потчињен Штабу 3. корпуса. Штаб новоформираног корпуса је већ 10. јула у 8 часова у с. Литви одржао састанак са штабовима дивизија, на коме је било речи о значају формирања Иорпуса и његовој улози, о војно-политичкој ситуацији уопште, посебно у источној Босни, о задацима дивизија и о кадровским проблемима.

Борци и старешине 16. и 36. дивизије су са одушевљењем прихватили формирање војвођанског корпуса, оцењујући овај акт Врховног штаба као високо признање НОП-у Војводине и војвођанским јединицама за поетигнуте резултате у оружаној борби и за допринос НОП-у и НОБ-у народа Југославије. Саопштење о формирању Иорпуса прочитано је на свечан начин и пред стројем у свакој јединици. Том приликом политички комесари јединица су борцима објаснили и улогу коју 12. корпус треба да одигра у борби за ослобођење земље.[79]

НЕПРИЈАТЕЉСКА ОПЕРАЦИЈА »К65Е1.ЕШ« (РУЖИЦА) И УЛАЗАК БРИГАДЕ У ОЛОВО

Планиране операције у Србији и даље су захтевале ангажовање дивизија из источне Босне. Стога Врховни штаб 11. јула депешом наређује Штабу 3. корпуса да за продор у

[79] Зборник 1У/27, док. 25, стр. 129, док. 45, стр. 232, док. 59, стр. 278, док. 61, стр. 280, а, док. 143, стр. 562 и 564 и док. 144, стр. 574; Зборник 1У/29, док. 91, стр. 398.

* После рата осуђиван је као информибировац.

Србију мора увек имати припремљене најмање две дивизије које „... поставити за дејство на такве оперативне секторе са којих ће се моћи брзо отионути". У том тренутку 6. пролетерска и 11. дивизија налазиле су се на путу за источну Босну, с тим што је 6. дивизија требало преко источне Босне да оде у рејон Пљеваља у састав 1. корпуса, док је 11. дивизија требала да се стави под команду Штаба 3. корпуса и да се у погодном тренутку пребаци у Србију.[80]

Депшфрујући депеше 12. корпуса упућене Врховном штабу, непријатељ открива његове намере па брзо планира операције које су имале за циљ да одбаце снаге 3. корпуса што даље од Дрине на запад, и да онемогуће пребацивање 6. и 11. дивизије преко р. Босне у источну Босну. Операције је требало да се изводе на просторији Шековићи-Власеница-Кладањ-Соколац под шифром »КозеМп« (Ружица). У ту сврху ангажовани су: два батаљона 7. СС „Принц Еуген" дивизије; два батаљона 27. пука, два батаљона 28. пука и један брдски дивизион 13. СС дивизије, затим 3.000 четника и 1.500 зеленокадроваца са Мајевице, Романије, Требаве и Папраће, као и делови 1. усташког стајаћег и 8 поседног здруга. Од наведених немачких снага непријатељ је формирао три борбене групе: Источна група (2. и 3. батаљон 28 пука 13. СС дивизије) требало је да напада од Зворника, према Шековићу; Северна група (1. и 3. батаљон 27. пука 13. СС дивизије) да дејствује према Прњавору и Живиницама; Јужна група (по један ба~таљон из 7. СС и 13. СС дивизије) да напада од Соколца према Власеници, а 7. СС извиђачки батаљон 7. СС дивизије на посебном правцу — од Вареша према Рибници.[81]

Пре него је отпочела непријатељска операција, Врховни штаб је наредио 12. корпусу да преузме контролу еектора јужно од линије Добој-Тузла-Зворник, и да у одређеном тренутку буде спреман за прихват јединица из централне Босне (6. пролетерску и 11. дивизију, 18. хрватску бригаду и омладинеке делегате). Ради тога је Штаб 12. корпуса 13. јула на-

80 Зборник 1У/27, док. 143, стр. 564, и фуснота 21, „Ослободилачки рат", стр. 264.

77 Зборник 1У/27, док. 39, стр. 206, П. Грујић, н.д. стр. 183-190.

редио да 36. дивизија поседне сектор Ракино брдо-Папрећа, да контролише правце од Тузле и Зворника и да извиђа Мајевицу, првенствено источно од друма Тузла-Брчко. Иотом заповешћу 16. дивизији је наређено да са своје просторије (северне падине Иоњуха) контролише правце Тузл,а-Добој и Завидовићи-Рибница, и да буде спремна за прихват јединица из централне Босне.[82]

Рано ујутро (4 часа) истог дана, по наређењу Штаба 36. дивизије, јединице 36. дивизије извршиле су понрет правцем с. Литве-Доње Вишће-Башиговац и поселе просторију Лукавица-Грачаница-Тупковићи (југоисточно од Тузле). По доласку на ову проеторију, 3. батаљон 3. бригаде, који се сместио у с. Ластавице упутио је јаче одељење (чету) да поседне мост на Спречи преко којег иде пут с. Грачаница-с. Јегинов Луг *и* даље с. Вуковије и Дубраве. Међутим, мост су били посели зеленокадровци и припадници 13. СС дивизије, јачине око 200 војника, тако да је дошло до оштре борбе. Не успевши да поседне мост Симала је 1 попинулог и 2 рањена), чета се повукла, у намери да у току ноћи изврши нови напад. Међутим, непријатељ је у току ноћи порушио мост и на тај начин онемогућио извршење планиране економске акције на оросторији Дубрава-Вуковија-Петровице, јер се набујала Спреча, услед кише, на други начин није могла прећи. Следећег дана око 10 часова непријатељ је од правца Јегиновог Луга покушао да пређе порушени мост на Спречи, али су га одбиле две чете 3. батаљона које су ту биле постављене у заседи. Том приликом је изгубљен „шарац", а 3. батаљон је имао 1 погинулог и 1 рањеног борца. По подне, око 14 часова, 3. бригада се пребацила на просторију Врела-Пандури-Рашево-Макалићи, док је 5. бригада остада код Тупковића. Око 19 часова 19. бирчансна бригада протерала је непријатељсне снаге са Јелова брда, а у току ноћи нелријатељ се повунао и са линије Прњавор-Осмаци-Цапарде коју је тог дана била посела једна бојна. Због тога јединице 36. дивизије нису учествовале у његовом протеривању, како је то било предвиђено наређењем Штаба 3. корпуса. Приликом повлачења непријатељ је у

[77] Зборник 1У/27, док. 39, стр. 206, П. Грујић, н.д. стр. 183-190.

мањој мери оштетио аеродром, који је требало поправити за употребу.[83]

У зору, 15. јула, цела дивизија се поставила на линију Каљањ-Ракино брдо-Врело са истуреним одељењима на Осмацима, Главици и Вису. Батаљони 3. бригаде заузели су следећи распоред: 1, 2. и 5. посели су линију Какањ-Осмаци-Кула, а 3. и 4. батаљон Шехерџик-Ошкотице, с тим што је 2. батаљон по избијању на цесту Тузла-Зворник запосео положаје код с. Мемиће, са истуреним јачим одељењем на Пандурици изнад Брезика. Око 16 часова, непријатељска артиљерија је, са положаја изнад Међеђе (к. 622), тукла положаје бригаде код Осмака и ранила 1 борца. Два батаљона 5. бригаде посела су линију Вуковина-Јелово брдо, док су остала три батаљона постављена на просторију Ракино брдо-Врела-Пандури у дивизијску резерву. Тог дана 19. бирчанска бригада налазила се на просторији Матковац-Рудник-Зидоње-В. Њиве, с тим што је сутрадан требало да оде у рејон Сребренице. Међутим, следећег дана примећена су јача непријатељска одељења око Међеђе, Јајића и Кисељака. Због тога, а и да би се обезбедило транспортовање рањеника са аеродрома код Осмака, у току ноћи 16/17. јула, Штаб дивизије је наредио 3. бригади да са три батаљона протера непријатеља од Међеђе, док је 5. бригада имала да са два батаљона одбаци непријатеља од Јајића, а једним од Прњавора. Напад је требало да почне ,у 18,00 часова, али су се делови 13. СС дивизије повукли са сектора Међеђе у правцу Сапне и Годуша испред батаљона 3. бригаде. Такође су се повукли и испред батаљона 5. бригаде. Једино је дошло до сукоба код Прњавора, али је након краће борбе батаљон 5. бригаде протерао и те делове 13. СС дивизије.[84]

Непријатељ је према Шековићу отпочео дејство 17. јула у 9 часова артиљеријском припремом по Вису и Главици. Затим је у неколико колона напао положаје 5. бригаде (једна колона јачине 200-300 војника кретала се правцем Јегинов луг-Макалићи, друга јачине 250-300 правцем Миљановац – Вис и трећа правцем Калесија-Главица). Штаб 3. бригаде је одмах

[м] Исто, док. 46, стр. 233, док. 60, стр. 279, док. 165, стр. 658; Зборник 1У/28, док. 24, стр. 128 и Архив ВИИ, кут. 1243.
[м] Исто.

реаговао – упутио је 4. батаљон и једну чету 1. батаљона да прено Липља изврше бочни напад. Око 13 часова, када је борба била у пуном јеку, непријатељ доводи свеже снаге и убацује их западно од Виса. Заобишавши Вис оне су се пробиле до Јелова брда, тако су се батаљони 5. бригаде са Виса и Главице морали повући. Непријатељева колона која је наступала од Јегинова Луга, после краће борбе заузела је с. Макалићи, чиме је био угрожен бок целе 5. бригаде. Зато се она морала повући на косу јужно од Врела. У тој ситуацији Штаб 3. бригаде је наредио рокирање батаљона на нове положаје: 2. батаљон је посео положаје на **ЛИНИЈИ** Осмаци-Накањ, 4. батаљон на Ракином брду и 1. батаљон на линији Ракино брдо-Сајтовићи. Трећи и 5. батаљон оетали су на старим положајима.[85]

У току ноћи 17/18. јула 1. бригада 16. дивизије је ослободила Лукавац и том приликом непријатељу нанела знатне губитке (35 мртвих и 7 заробљена) и запленила већу количину оружја и опреме. Исте ноћи 36. дивизија се, по одобрењу Штаба 12. корпуса, повукла нешто на југ и посела линију Г. Ирушица-Нрајеви-Наменова Нљет.

У склопу борбеног поретка Дивизије, батаљони 3. бригаде заузели су следећи распоред: 1. батаљон-Нрајева, 3. батаљон – Лијепе равни-Бунарићи, 2. батаљон Г. Нрушица, 5. батаљон – Видаковићи и 4. батаљон у резерви у рејону Нрајеви-Бунарићи.

До 12 часова било је релативно мирно. Тада је једна непријатељева колона, јачине 300-400 људи, која се кретала правцем Рашево-Потрк, напала положаје 3. батаљона на Лијепој равни. У истом тренутку непријатељ је једном колоном напао положаје 2. батаљона у Нрушицама, док је другом преко Видаковића покушао да зађе за леђа. Испред положаја 3. батаљона борба је трајала ове до 19 часов,а када је непријатељ био присиљен да се повуче. На том правцу у борбу је убачен и 4. батаљон из резерве. Пошто је извршио неколико неуспелих јуриша, непријатељ је задржан и пред положајмма 2. батаљона. Током борбе уочена је једна непријатељева колона јачине до 1 батаљона есесоваца, како се преко Супчана спушта у Супчанско поље, а друга која је избила на Би-

[85] Исто.

јелу земљу. По престанку борби батаљони 3. бригаде заузели су следеће положаје: 1. батаљон – Каменова Кљет, 2. батаљон – Месиће, 3. батаљон у резерви у Жепинићу, 4. батаљон на Греди (к. 958), 5. батаљон на Омеровој коси и 1. батаљон 2. бригаде, који је привремено додељен 3. бригади, на Равном брду (к. 1021). У сумрак 18. јула, 5. бригада је са два батаљона држала положаје на линији Греда (к. 955) – Каменова Кљет (к. 929), два батаљона су била на путу за Акмачиће и Тепен ради контроле Дрињаче док се њен пети батаљон налазио на Гају (Чанићи) ради контроле правца од Шековића. У борбама тог дана 3. бригада је имлла 8 погинулих, 17 рањених и 2 нестала борца, а изгубила је 5 пушака и 1 пушкомитраљез, 10.000 пушчаних метака и 150 за протизтенковску пушку (имала је и 6 коња убијених). Непријатељеви губици износили су око 40 погинулих и око 60 рањених.[86]

На основу праваца надирања, Штаб 12. корпуса закључује да непријатељ има намеру да овлада Шековићима и околним доминантним висовима ради проналажења наших магацина и база и уништења аеродрома. Због тога, 18. јула у 20,45 часова обавештава Штаб 3. корпуса о ситуацији код 36. дивизије и о томе да је наредио 16. дивизији да се са 1. бригадом постави на сектор Вишћа — Бурћевак, са 2. бригадом на сектор Акмачићи-Стрмица-Д. Брдо, а да је 4. бригади наређено да изврши покрет и да преко Грачанице нападне делове 13. СС дивизије у Рашеву. У исто време, Штаб 12. корпуса Је молио Штаб 3. корпуса да са јединицама 27. и 38. дивизије од правца Власеница и Милића, преко Цикота и Коријена нападне непријатеља са леђа у Ступарима и Шековићима. Нешто пре тога, Штаб корпуса је наредио 36. дивизији да чврсто држи садашње положаје, обавештавајући је да ће се по пристизању 16. дивизије предузети чишћење сектора Шековића. У међувремену 17. мајевичкој бригади и Мачванском НОП одреду наређено је да на линији Побуће-Нова Касаба-Прибинић затворе правац од Зворника и Дрињаче. Али, на основу захтева 12. корпуса, Штаб 3. корпуса је наредио Оперативном

[86] Исто.

штабу 27. и 38. дивизије да њихове јединице садејствују 16. и 36. дивизији нападом на Шековиће.[87]

Штаб 36. дивизије 18. јула у 23,30 часова наређује 3. бригади да, ојачана са 1. батаљоном 2. бригаде, до свануће 19. јула поседне нову одбрамбену линију: Омерова носа (н. 836) – Наменова Нљет (н. 929) – Марића нрушна – Равно брдо (тт. 1021) – Греда (н. 958), да извиђа и затвори правац Нрајеви-Омерова носа-н. 775 – Марића нрушна, затим правац, Потрн-Марића нрушна – Грачаница – Равно брдо и правац Столица-Грема. Петој бригади наређено је да се постави на линију Маријановићи^Подгајевић-Акмачићи-Тепен-Поповићи, да затвори и извиђа правце који изводе од линије Шековићи-Тупанари, Мајдан-Драгуша и да контролише цесту Цапарде-Власеница. Штабу 3. бригаде је наређено да упути једну чету у с. Јавор ради обезбеђења дивизијске болнице, 4. бригади, која се налазила на просторији Грачанице, да нападне непријатеља на Рашеву, 1. бригади да поседне линију Вишћа-Ђуршевик, а 2. бригади да уоиљеним маршем изврши покрет и поседне линију Акмачићи – Стрмица – Дебело брдо. По доласку 2. бригаде на наведену линију 5. бригада требало је да појача положаје 3. бригаде. Све јединице су до одређеног времена поселе наведене положаје.[88]

Хитајући преко Грачанице, 4. бригада 16. дивизије је 19. јула извршила бочни напад на непријатељске снаге на Рашеву. У оштрој борби бригада је разбила и протерала делове 13. СС дивизије. Након тога, јединице 3. бригаде су се помериле унапред на линију НрајевиЈСтијена-Нрушици-Нрајачево брдо-Долови, а 5. бригада са једним својим батаљоном на Греду. После прегруписавања извршен је заједно са јединицама 16. дивизије напад и после краће и оштре борбе непријатељ је протеран у правцу Борогова и Бијеле земље. У 20 часова 3. бригада извршила је покрет: 1. и 2. батаљон правцем Месића крушка-Нрајеви-Г. Нрушица-Суљине воде-Ник; 4.

Зборник 1У/27, док. 76, стр. 333, док. 77, стр. 335, док. 78, стр. 336, док. 81, стр. 346 и док. 85, стр. 356.

88 Зборник 1У/27, док. 79, стр. 339, док. 82, стр. 347-350; Зборник 1У/28; док. 24, стр. 131; Зборник 1У/29, док. 91, стр. 399 и Архив ВИИ, кут. 1243.

и 5. батаљон правцем Греда (к. 955) – Носа изнад Петровића-Костићи-Долово; 3. батаљон са једном четом у Јавору обезбеђује дивизијску болницу, а са две у с. Митровићима обезбеђује штаб, санитет и интендантуру бригаде. Избијајући на Борогово, 20. јула око 8 часова, 1. батаљон 3. бригаде сукобио се са групом четника коју је из покрета протерао. Пошто је посео положаје на Борогову, 1. батаљон су око 11 часова, напали четници, зеленокадровци и једна јединица 13. СС дивизије, јачине 400-500 војника. Био је присиљен да се повуче и са 2. батаљоном поседне положаје на носи изнад с. Костића, док је 5. батаљон запосео косу изнад Видаковића. Тог дана преко Крајачева брда 3. бригада је успоставила непосредан контакт са 4. војвођанском бригадом на Кику и у Г. Крушићима.

Са осматрачнице Штаба 36. дивизије уочено је да је непријатељ главним снагама запосео Чаниће, Гај и Мркајиће (к. 764 и 735). Због тога наређује 3. бригади да са једним батаљоном нападне положаје непријатеља на коси изнад Мркајића заједно са батаљоном 1. војвођанске бригаде 16. дивизије. Штаб 3. бригаде]е овај задатак поверио 4. батаљону, ојачаном четом 1. батаљона. У току ноћи 4. батаљон је успео да са једног дела положаја потисне непријатеља, али се он одржао на центру који је био неприступачан за нападача. Оно 5 часова батаљони су се повуклм на полазне положаје. Губици непријатеља су непознати а 4. батаљон је им,ао 4 рањена борца. У току ноћи 5. батаљон 3. бригаде вршио је демонстративан напад на Борогово, а јединице 5. бритаде на положаје југозападно од Гаја. Пред зору су се све јединице повукле на старе положаје. У току дана 21. јула 5. батаљон 3. бригаде сачекује и туче колону непријатеља на цести Папрећа-Мркајићи. Непријатељ је имао 1 мртвог и 10 ра/њених и два убијена коња. Чета код Видаковића је такође одбила једну непријатељеву колону испред села и том приликом 1 војника убила а 4 ранила.[89]

Услед ш!ирине свогчЈзронта јединице 12. корпуса нису могле издвојити ни једну јединицу за помоћ 3. корпусу.[90]

[89] Зборник 1У/28, док. 24, стр. 131-132, Архив ВИИ, кут. 1243.
90 Зборник 1У/27, док. 86, стр. 358.

Рано следећег дана 21. јула, Штаб 12. норпуса, наређује да се 16. дивизија са 1. бригадом постави на линију Иостићи-Греда-Стијена, са 2. бригадом на линији Омерова коса-Иаменова Иљет-Марића крушка-Равно брдо, а с,а 4. бригадом на линију Рашево-Ирушик, 36. дивизија да постави 3. бригаду на линију Тепен-Акмачићи-Стрмица, а да 5. бригада остане на садашњој просторији са тежиштем одбране на линији Марковићи-Мумићи-Жиоци. На наведеној линији 3. бригада је требало да има два батаљона у резерви ради евентуалне употребе у правцу Бетња. Штаб корпуса је наредио дивизијама да се у току дана попуне мувицијом и убазирају све тешке рањенике. Неколико часова касније Штаб корпуса наређује општи напад на непријатеља у рејону Шековића ради очувања аеродрома. У исто време предвиђено је да јединице 3. корпуса (17. мајевичка, 19. бирчанска и 16. муслиманска бригада) нападну непријатеља на линији Столице-Бачковац.

Према заповести Штаба 36. дивизије, 3. бригада требала је да у сумрак своје положаје преда 1. војвођанској бри гади (одакле би вршила напад на Мркојиће) а она да поседне положаје на линији: Дебело Брдо-Градина-Тепца-Акмачићи. Но, како је око 18 часова, непријатељ извршио јак притисак на положаје 4. бригаде на линији Рашево-Голо брдо-Иик и како је 1. бригада морала притећи у помоћ 4. бригади, то на време није извршила смену јединица. Пошто је на линији Рашево-Голо брдо наишао на јак отпор, непријатељ је покушао да продре преко положаја 3. бригаде правцем Мркајићи-Иостићи, али је одбијен. Непријатељ је био активан и од правца Гаја према положајима 5. бригаде, где га је дочекао 3. батаљон и након жестоке борбе одбацио на полазне положаје. Снаге непријатеља које су нападале у долини Спрече биле су релативно јаке (око 1500 војника), лодржане су хаубичком и брдском батеријом. Због њихове активности није дошло до координираног напада јединица 3. и 12. корпуса. Једино је 2. војвођанска бригада извршила напад на положаје непријатеља на Гају, где је постигла само делимичан успех. И јединице 3. корпуса су постигле само делимичан успех. Мада непријатељ није протеран преко Дрињаче, мпак је његово даље надирање било заустављено или успорено. Тек око 5 часова, 22. јула, 3. бригаду је сменила 1. бригада, тако да је са три батаљона посела положај на линијм Дебело брдо (2. батаљон)

– Градина (4. батаљон) – Тепци (3. батаљон), а два батаљона (1. и 5. батаљон) оставила у резерви у рејону с. Поповића. Јединице 5. бригаде остале су на својим положајима до 23 часа, нада су се пребациле на просторију с. Допасци.[92]

Иано је непријатељ наставио да и у току 22. јула напада положаје 16. дивизије, а јединице корпуеа су услед дананоћних борби биле крајње исцрпљене, Штаб 12. корпуса је предложио Штабу 3. корпуса да се јединице 12. корпуса повуку са угрожених просторија ради одмора, сређивања кадровске попуне и припреме за следеће борбе. Ради тога је 12. корпус истог дана наредио да се 36. дивизија постави на линију Марковићи-Жиоци-Тепен-Поповићи, 16. дивизија са две бригаде на линију Поток-Рашево-Иамењак-Бунарић-Иостићи-Греда, а са једном на линију Греда-Равно брдо-Иаменова Иљет-Омерова коса. У случају јачег притиска непријатеља, могла се померити до Марковића, а 16. дивизија на линију Џебар-Греда-Марића крушка-Омерова коса-Радимица. У наведеним рејошма дивизије је требало ослободити тешких рањеника (њиховим базирањем), средити и попунити муницијом. Али, у поподневним часовима Штаб корпуса мења одлуку и, 16. дивизији наређује извлачење из борбе и покрет правцем с. Бијело Поље-с. Ноћајевићи-с. Ступари-с. Оловци с. Тухољ-Јажине-Иотац. Након краћег одмора Дивизија је наставила покрет према р. Босни, где је требало да прихвати 6. пролетерску (личку) и 11. дивизију из централне Босне.'[3]

И 36. дивизи}и је наређено да крене за 16. дивизијом у долину реке Иривaје. У вези с тим, 3. бригада је напустила положаје на линији Јајићи (тт. 763)-к. 622-Бетањ и око 17 часова се пребацила на просторију Иљештани-Пољерка. Пета бригада, која се налазила у Допаецима, извршила је покрет преко с. Равне до с. Сливне. Још у току покрета дивизије, 5. бригада је упутила један батаљон према Градини, како би се поставио у заседу од правца Иладња. Иако се овај батаљон сукобио са дело^има 13. СС дивизије, четницима и зеленокадровцима, Штаб бригаде му је упутио у помоћ још један ба-

[92] Исто док. 89, стр. 364, док. 95, стр. 391, док. 98, стр. 397; Зборник 1У/28, док. 24, стр. 132; Архив ВИИ, к. 1243.

[1у/27], Д°к- [95]> [СТ]Р- 391, док. 96, стр. 393, док. 115, стр. 480; Зборник 1У/29, док. 91, стр. 401, П. Грујић н.д. стр. 200.

таљон да протерају непријатеља и обезбеде пребацивање Дивизије прено цесте Кладањ-Власеница.[94]

Пре извршења понрета 3. бригаде, патрола 4„ батаљона, ноја је упућена према с. Равне, сукобила се са четницима. Том приликом један борац је био рањен. По доласку на просторију Кљештана, 3. батаљон је у 21,15 часова посео за одбрану линију Близанци-Пољарка. Након краћег одмора настављен је 24. јула покрет правцем Зеровићи-Сливне-Ступчине-Пакленик. На новој просторији извршен је размештај: 1. и 3. батаљон су са положаја код Будачића затварали правац од Кладња и од Пакленика, 4. батаљон са положајем на Пољерки затварао је правац од Оловске луке, 5. батаљон са положаја код Метиља обезбеђивао се од правца Зечији врат, 2. батаљон, који се налазио у Ријечици, са косе Кобун (к. 1037) обезбеђивао је правац од Богановића. Тог дана, након извиђања, два батаљона 3. бригаде ушле су без борбе у Олово пошто се непријатељ извукао из вароши. Истог дана положаје 1. батаљона напали су четници, али су брзо протерани. Један борац је био рањен.[95]

На наведеној просторији Бригада остаје до 27. јула, када цела Дивизија у 15 часова креће преко Пакленика на просторију Пољерка, Жунова, Буков Дол и Миланковићи. У току покрета, 28. јула ујутро, по избијању колоне код с. Чуништа, 5. брипада се сукобила са 5. сатнијом 4. бојне 8. ловачке пуковније, која је обезбеђивала железничку станицу. Након краће борбе посада се повукла у с. Вијак, а јединице 5. бригаде су уништиле све железничке уређаје, запалиле 11 вагона и 2 локомотиве и запленили преко 100 пари усташких униформи.[96]

По извршеном покрету правцем Ријечица-Жрново-Буков Дол 3. бригада се разместила: 3. батаљон са бригадном интендантуром и санитетом у с. Буков Дол, 4. батаљон са Штабом бригаде у с. Ковачићи, 5. батаљон са дивизијском болницом у с. Жрново, 1. батаљон у с. Главчина и 2. батаљон у с.

[94] Зборник 1У/28, док. 24, стр. 132; Зборник 1У/29, док. 91, стр. 401.
[95] Исто, и Архив ВИИ, кут. 1243.
[96] Зборник 1У/27, док. 123, стр. 495 и док. 173, стр. 682-683; Зборник 1У/28, док. 24, стр. 133.

Краћи одмор за време марша, источна Босна, јул 1944.

зд

Мартиновићи. У овим местима батаљони су се одмарали док се није припремила вечера, а онда је Бригада продужила покрет долином р. Криваје до с. Субашићи, где је заноћила. Већ у 3 часа ујутро 28. јула, Бригада је продужила правцем Субашићи-жел. станица Чуниште (преко косе Младошевац)-Рудина-Магулица-Борик-Подбрег и разместила се: 1. батаљон у с. Магул!ица одакле се обезбеђује од правца Д. и Г. Вијака и Чуништа, 3. батаљон у с. Борике уз обезбеђење од Д. Вијака и Подпакленика, 4. батаљон у с. Селиште уз обезбеђење од Кладња и Подпакленика, 5. батаљон у с. Градини да контролише долину Криваје и 2. батаљон у с. Јелашје уз обезбеђење од правца Цареве Ћуприје. На положаје 1. батаљона 29. јула, напали су четници. Напад је брзо одбијен, али је батаљон имао 3 рањена борца. Следећег дана, 30. јула, 3. бригада се померила на просторију Буков Дол-Радовићи-Субашићи, а 5. бригада на просторију Вукотићи-Чуништа. Тог дана усташе су извршиле напад од правца Јелашке, али су их јединице 5. бригаде разбиле и протерале у правцу Великог Боровца.

Занимљиво је да је Штаб дивизије, заповешћу о понрету, наредио штабовима бригада да обавезно обвзбеде исхрану јединица из месних извора, а уколино нема пшенице, да организује косидбу и вршидбу.[97] Но, јединице се ту нису дуго задржале, јер је сутрадан, 31. јула, цела дивизија извршила понрет на просторију Магулица-Иаменско. У току покрета 3. бригада је била у претходници, а по доласку у одређени рејон сместила се на просторију Стојчићи-Јелашке-Диштица. Јединице 5. бригаде су се око Магулице сукобиле са усташким групама које су након краће борбе протеране преко р. Ириваје у правцу Вијаке. Из овог места непријатељ је преко целог дана тукао наше положаје минобацачком ватром. Првог августа 3. бригада одлаз,и на просторију Горњи и Доњи Балићи-Мањин Врх, где смањује 4. бригаду која одлази у састав своје 16. дивизије. Непријатељ је био врло активан са правца Рибнице и мањим снагама са правца Вијаке. Око 13 часова у рејону Рудине развила се жестока борба у којој су биле ангажоване јединице 3. бригаде и чете 3. батаљона 5. бригаде. Након одлучне борбе непријатељ је одбачен према Рибници. У овој борби јединице Дивизије имале су 2 погинула и 2 лакше рањена борца, а непријатељ више погинулих и рањених, и 1 заробљеног војника. На линији Диштица-Мањин Врх, 36. дивизија остаје и 2. августа.[98]

За време задржавања 36. дивизије и 4. бригаде 16 дивизије у долини р. Ириваје, 1. и 2. бригада 16. дивизије, ноћу 28/29. јула, извршиле су прихват 6. пролетерске дивизије, која је форсирала р. Босну на одсеку 2. бригаде у рејону с. Иованићи, и након тешких борби на планини Враници, нарочито у рејону Рудине главе и к. 937 (29. јула), јединице 16. дивизије су се 1. августа нашле у рејону Сочица-Понори. Због притиска непријатеља јединице 11. дивизије и 18. хрватоке бригаде нису уопеле да се пребаце преко р. Босне кад и 6. пролетерска дивизија (11. дивизија се у источну Босну пребацила преко р. Босне тек ноћу 7/8. августа на одсеку Ио№уха-Нопривна, југозападно од Модриче).[99]

[97] Исто и Архив ВИИ, к. 1243.
[98] Зборник том. 1У/28, док. 24, стр. 134 и 135.
[99] Зборник 1У/27, док. 128, стр. 505, док. 132, стр. 531, док. 143, стр. 572 и док. 147, стр. 594; Зборник 1У/28, док. 18, стр. 103, док. 29, стр. 160 и док. 126, стр. 496.

Супротстављајући се снагама непријатеља ангажованим у операцији »В5б1ет«, јединице 12. норпуса нису успеле да одбране слободну територију Шеновића и да сачувају аеродром у Осмацима. Исцрпивши се у непренидним данонoћним петодневним борбама (од 17. до 22. јула), јединице 36. дивизије биле су присиљене да се повуну у долину р. Ириваје у тренутну када су јединице 16. дивизије пошле ка р. Босни ради прихвата 6. пролетерске и 11. дивизије. Одласком на нову просторију јединице Иорпуса су прешле у офанзиву, разбијајући мање снаге непријатеља на правцу свог надирања. Тешне борбе су имале јединице 16. дивизије на планини Враници, приликом прихвата 6. пролетерске дивизије. Тако је, изводећи операцију »ВбзЈет«, непријатељ постигао само делимичан успех – одбацио је снаге 12. корпуса даље од Дрине, али није спречио прелаз 6. пролетерсне и нешто касније 11. дивизије преко р. Босне.

У склопу борбеног поретка Дивизије и Иорпуса јединице 3. бригаде одиграле су значајну улогу, а нарочито 18. јула, на линији Ирајеви-Лијепе Равни-Бунарићи-Г. Ирушица-Видаковићи, када је Бригада имала и највише губитана. Од 15. јула до 2. августа, у борбама са немачким, усташким, четничким и зеленокадровским снагама, јединице 3. бригаде претрпеле су губитке од 10 погинулих, 30 рањених и 2 нестала борца, изгубивши при том и 2 пушкомитраљеза, 5 пушана, 10.000 пушчане муниције, 150 метана за противтенковску пушку и 6 товарних коња. У исто време јединице су нанеле непријатељу губитке од 42 мртва, 74 рањена и 1 заробљеног војника.

И у овом периоду снабдевање јединице прехрамбеним артиклима било је недовољно. Добивене количине од савезника биле су безначајне, а резерве становника на просторијама где су боравиле јединице исцрпљене. Хлеба уопште није било. Борци су најчешће добијали по порцију супе и парче куваног меса, а често су прескакани један па и два оброка. Због тога ру почели да слабе и губе кондицију. Но, морал бораца је био на висини. Ноначно, извесна количина хране заплењена је у ослобођеном Олову.

Због сталних борби и покрета, партијско-политички рад у јединицама одвијао се у знатно скраћеном обиму. Одржавали су се врло кратки еастанци команди, партијских форума

и организација СКОЈ-евских актива, а политичка настава састојала се у кратком саопштавању војних и политичких вести.

ДРАМАТИЧАН МАРШ ОБРНУТИМ ТРАГОМ ПЕТЕ ОФАНЗИВЕ

Пошто Немци нису успели да разбију снаге НОВЈ у Топлици и Јабланици и спрече продор Оперативне групе дивизија из Црне Горе у Србију, врховни командант Југоистока издао је наређење номанданту 2. оклопне армије да заустави продор других јединица НОВЈ у Србију. Замисао команданта 2. армије била је да се расположивим снагама прво, из ширег окружења нападне и разбије јединице 3. и 12. корпуса у источној Босни и потискујући их на југозапад спречи им продор у Србију и спајање са 2. корпусом у Црној Гори, а затим, са кружне основице Пљевља-Пријепоље-десна обала Лима-Калудра-Чакор-Подгорица (Титоград)-Никшић-Требиње-Билећа-Гацко-Фоча, нападне снаге НОВЈ, потисне их на масив Дурмитора и ту их уништи.[100]

Да би реализовао наведену замисао, непријатељ је, пошто је 11. дивизији спречио прелаз преко р. Босне, са 7. СС дивизијом, 4. батаљоном 8. посадне бригаде и четницима Романијског и Озренског корпуса кренуо према гребену Звијезде и Озрена и ка долини Криваје, а са јединицама 13. СС дивизије, 22. батаљоном 1. уташке и 2. батаљоном 8. посадне бригаде из долине Спрече у правцу Коњуха и Јавор планине такође ка долини Криваје. Очигледна је намера непријатеља била да јединице 3. и 12. корпуса окружи у долини Криваје.

Откривши покрете непријатеља, Штаб 3. корпуса је о томе обавестио 12. корпус који 2. августа наређује 16. дивизији да се пребаци на просторију с. Магулица-с. Каменско-с. Рије-

[100] За извођење ове операције аигажоваие су следеће јединице: 1 брдска, 7. СС, 13. СС и 369. легионарска дивизија, 363. пук 181. дивизије, 2. пук „Брандербуг", борбена група „Бендл" и „Штрипел", легија „Кремплер", пуковска борбена група 24. брдске дивизије, делови немачког 5. полицијског моторизованог пука, 1. и 11. уташка бригада, домобранека 8. и 9. посадна бригада, и четнички Романијски, Озренски, Дрински, Херцеговачки, Ловћенски, Зетски и 4. јуришни корпус. Ослободилачки рат књ. 2, стр. 265 и 266.

ка ради повезивања са јединицама 3. корпуса, затим својом 36. дивизијом и 6. пролетерском дивизијом. Истог дана Штаб 12. норпуса, дошавши до закључка да неће моћи прећи Дрину северно од Вишеграда, предложио је Врховном штабу да 12. корпус заједно са 6. личком пролетерском дивизијом Дрину пређе у рејону Фоче одакле би са 1. пролетерским корпусом наставио дејствау западној Србији. Врховни штабје4. августа прихватио и одобрио предлог 12. корпуса, па је у вези с тим Оперативној групи дивизија наредио да се 10 – 14 дана задрже на просторији Копаоника, а затим да продуже надирање преко Сувобора и Рудника. Нешто раније, обавештен о намерама непријатеља, Врховви штаб је наредио јединицама у Србији, Црној Гори и источној Босни да избетавају фронталне борбе и сачувају ударну снагу.[101]

Сутрадан, 3. августа, када су покрети непријатеља били усмерени ради сужавања обруча, 6. пролетерска дивизија се налазила на западним падинама Звијезде, а 36. дивизија на просторији Вијаке-Калуга-Кречевина. Заправо, 5. бритада је била на просторији Вијаке да контролише правце од Вишеграда, а 3. бригада на просторији Калуга-Радошевића-Крчевине да контролише р. Кривају преко Чиништа. Око 12 часова снагз 7. СС дивизије, јачине око 800 војника, крећући се од правца Вареша у четири колоне, напале су положаје 5. бригаде. У вишечасовној борби јединице 5. бригаде биле су присиљене да напусте своје положаје и да се уз прихват јединица 3. бригаде, преко Очевља, повуку ка планини Звијезда. Пре него су отпочеле повлачење, јединице 5. бригаде избациле су преко 50 непријатељских војника из строја. На положаје 3. бригаде, од правца Рибнице, нападао је један батаљон пешадије са батеријом топова из састава 13. СС дивизије. Јединице 3. бригаде одржале су се на положајима све до пада мрака, када су се као заштитница дивизије повукле за 5. бригадом, ка планини Звијезда. У борбама тог дана јединице 3. бригаде избациле су из строја преко 20 непријатељских војнива (губици дивизије тога дана износили су 11 мртвих и 10 рањених бораца).[102]

Избегавајући фронталне борбе, Штаб 12. корпуса наре-

[101] Исто и П. Грујић н.д. стр. 205. и 206.
[102] Зборник 1У/28, док. 24, стр. 135 и док. 126, стр. 500 и док. 127, стр. 507, П. Грујић н.д. стр. 208.

дио је да се 36. дивизија 4/5. августа пребаци на просторију с. Кривајевићи-с. Мусићи, а 16. дивизија на просторију с. Ракова Нога-с. Владојевићи-с. Судићи. У то време 6. пролетерска дивизија већ ее налазила у рејону с. Медојевић-с. Судићи. До 13 часова јединице 36. дивизије стигле су на одређену просторију. У току тог дана, Штаб 12. корпуса, пошто је обавештен о покретима непријатеља од Сарајева према Соколцу, одлучио је да се јединице пребаце источно од номуникације Соколац – Хан-Пијесак, а потом да наставе покрет према Дрини, с тим да 6. пролетерска дивизија поседне просторију с. Кнежина, 16. дивизија просторију Д. Бабине-Врабци, а 36. дивизија просторију Шашевци-Врутци-Ивојевићи-Пихлице. Пре извршења покрета штабови дивизија требало је да организују коморе ради прихвата материјала које би савезнички авиони те ноћи бацили у с. Драгорад. Дивизије су кренуле у зору 6. августа. До 18 часова 5. бригада посела је просторију Врутци-Ивојевићи, а 3. бригада просторију Шашевци-Пихлице. Покрет је извршен без сметњи и без додира са непријатељем. Просторија на коју је 36. дивизија дошла била је сиромашна, тако да су могућности за исхрану биле незнатне. Штаб дивизије је тог дана известио Штаб корпуса да дивизијз за 7. август нема ништа за храну сем пола оброка меса.[103]

Доласком на ову просторију јединице корпуса, 36. дивизије, па и 3. бригада развиле су живу извиђачко-обавештајну делатност према комуникацији Сарајево-Соколац – Хан-Пијесак. Пошто је знао намере наших јединица и претпостављао да би могло доћи до напада на Соколац и тамошњи аеродром, непријатељ је у току 6. августа ојачао Соколац јачим снагама доведеним из Сарајева. Тако су комуникације Власеница-Хан-Пијесак посели делови 13. СС дивизије, а комуникације Хан-Пијееак – Соколац и Соколац-Рогатица делови 7. СС дивизије. У исто време Лукачевић је добио наређење од Немаца да његов четнички корпус поседне десну обалу Дрине од Фоче до с. Међђа.

У току поподнева непријатељ је вршио снажан притисак на положаје 16. дивизије, а нарчмто у сумрак у рејону

[103] Зборник 1У/28, док. 21, стр. 117; док. 127, стр. 508; Архив ВИИ, кут. 1240, ф. 4/5 док. 31 и 589/Б, ф. 10, д. 8/97 и 8/107; П. Грујић н.д. стр. 209.